

К. ПРОТОХРИСТОВА
С. ЧЕРПОКОВА
А. СТРАНДЖЕВА
Е. ПЕТКОВА

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ

9.
КЛАС

© Клео Стефанова Протохристова, Светла Кирилова Черпокова,
Аделина Любомирова Странджева, Екатерина Иванова Петкова, *автори*, 2018

© Владимир Марков Минчев, *графичен дизайн и корица*, 2018

© Издателска къща „Анубис“ ООД, 2018

ISBN 978-619-215-286-4

СЪДЪРЖАНИЕ

За учебника и неговата структура	5
Примерно годишно тематично разпределение	7
Варианти на урочни планове	44
Тестове	78

ЗА УЧЕБНИКА И НЕГОВАТА СТРУКТУРА

По своя характер учебната програма по литература за 9. клас повтаря и задълбочава предизвикателствата (вече познати от 8. клас), пред които се изправят учениците и техните преподаватели, както и авторският колектив на учебника. Литературният материал е още по-обемен и разностранен, тъй като се предвижда надеждно запознаване с литературата на Просвещението, Романтизма, социалния реализъм, модернизма и символизма, които са представени от донякъде произволно подбрани западноевропейски автори и един-единствен автор от руската литература, а същевременно в програмата е включен и основен курс по българска възрожденска литература. Подобен разнороден материал трудно се поддава на някаква по-цялостна концепция. С оглед на така описаните обстоятелства стратегията, следвана от авторите на учебника, е приоритетно фокусиране върху конкретните литературни произведения със специален акцент върху контекстуализиращите процедури, с помощта на които да бъде осигурена на учениците и необходимата литературно-историческа ориентация.

Учебникът съдържа **четири вида уроци – за нови знания, за упражнения, за обобщение и за преговор.**

Урочните текстове по темите, заложили в учебната програма, са подредени в съответната последователност, като всеки раздел от материала завършва с **обобщителен урок**. Отделно са предвидени уроци за **годишен преговор**, информацията в които е предложена в табличен вариант.

Всеки вид уроци има собствена структура, строго съблюдавана в отделните урочни единици.

Уроците за нови знания са озаглавени „**От текста към значенията**“ или „**Към значенията**“. В съответствие с характера на учебната програма те оформят две различни групи. В едната са включени уроци, които трябва да представят отделните литературноисторически епохи и направления, и затова в тях акцентът е поставен върху литературноисторическото съдържание. Във втората, където спадат определящият брой уроци, фокусът е конкретното литературно произведение.

Основните рубрики в уроците за нови знания са: **Авторът, Произведението, Сюжетът, Жанрът, Героите, Композицията, Темите Литература и история** (или според характера на съответния урок – **Литература и география**), **Мозайка** и **Обичате ли рок?**.

Рубриката **Литература и история/география** полага изучаваното произведение в контекстуалната рамка на релевантните му събития и факти от обществено-политическата и културната история или набавя информация за географските дадености, с които то е свързано. **Мозайка** съдържа сведения за литературни произведения или творби от другите изкуства, които разработват същите или подобни теми като тези в съответния урок, а също и допълнителни литературни произведения или откъси, които могат да обогатят представата за изучавания материал. Рубриката **Обичате ли рок?** предлага информация за интерпретации на изучаваните произведения или на отделни техни мотиви в рокмузиката. С оглед различните типове уроци комбинацията от рубрики ще варира.

Уроците за упражнения, назовани *От значенията към смисъла*, включват система от въпроси и задачи, организирани в три рубрики, чиято последователност води от по-просто към по-сложно, от основно към вторично, от задължително към алтернативно знание. Във функционален смисъл предназначението на така обособените групи от въпроси е да обслужват преподаването при различни категории ученици. *Как към чел?* съдържа въпроси, с които се проверява усвояването на задължителния минимум нови знания. Във *Време за работа* са предложени значително повече и по-разнообразни въпроси и задачи, справянето с които дава гаранции, че урокът е усвоен пълноценно. Рубриката *Ателие за майстори* насочва към по-задълбочени разсъждения по проблемите, зададени от изучаваното произведение, както и към написването на различен тип писмени съчинения. В нея са включени и индивидуални или групови задачи, предназначени за извънкласна работа или за подготовка за олимпиади и състезания.

Уроците за развитие на комуникативните възможности са означени с рубриката *Моят текст*. Практическите задачи, включени в нея, целят развитието на писмената култура на учениците и са насочени основно към резюмиране на текст и писане на есе. Предложен е и самостоятелен урок с инструкции за написването на резюме.

Обобщителните уроци са структурирани като система от въпроси, обхващащи материала от съответния раздел.

Уроците за **годишен преговор** са изготвени паралелно в текстови и табличен вариант.

В края на учебника е включена и **Малка учебна енциклопедия**, която се състои от три части – **речник на литературните термини**, **речник на новите понятия** и **речник на имената**. С нейна помощ новопридобитата информация бива систематизирана и съхранена в компактен вариант, който дава възможност за лесни справки и за добър ориентир на етапа на обобщенията и годишния преговор.

ПРИМЕРНО ГОДИШНО ТЕМАТИЧНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ

УТВЪРДИЛ

Директор: _____

(име, фамилия, подпис)

ПРИМЕРНО ГОДИШНО ТЕМАТИЧНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА (КОМПОНЕНТ „ЛИТЕРАТУРА“) ЗА 9. КЛАС ЗАДЪЛЖИТЕЛНА ПОДГОТОВКА

20_____/20_____

Уроци за нови знания	НЗ	44%	16 ч.
Упражнения	У	33%	12 ч.
Преговор	П	6%	2 ч.
Обобщение	О	6%	2 ч.
Контролни и класни работи	К	11%	4 ч.
Развиване на комуникативните компетентности	РКК		18 ч.

Годишен хорариум: 54 часа

Изготвил: _____

(име и фамилия)

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Първи учебен срок				
1.	1.	БЕ		
2.	1.	БЕ РКК		
3.	1.	Начален преговор по литература	П	Познава и тълкува литературните творби, включени в учебната програма за 8. клас в съответствие с жанровото им многообразие и принадлежността им към културната епоха.
4.	2.	БЕ		
5.	2.	Просвещение	НЗ	Познава значението на Просвещение като културна епоха. Различава отличителни за епохата на Просвещението светогледни идеи.
6.	2.	РКК Л Резюме (запознаване с особеностите на резюмето)	РКК	Познава особеностите на резюмето.

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Беседа върху съществени компоненти на литературните творби от учебното съдържание за 8. клас.</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици.</p>	<p>работа в час</p> <p>работа по групи</p>	
Просвещение	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия.</p> <p>Дейности: Подбира, извлича и обработва съобразно няколко критерия информация от различни източници, за да изпълни самостоятелно конкретна комуникативна (или изследователска/творческа) задача, свързана с аргументиране на позиция по отличителна за епохата на Просвещението светогледна идея.</p>	<p>работа в час</p> <p>работа по групи</p> <p>домашна работа</p>	
резюме	<p>Беседа</p> <p>Самостоятелна работа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Извличане и обработване на информация от текстове в съответствие с книжовните езикови правила.</p>	<p>работа в час</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7.	3.	БЕ		
8.	3.	БЕ РКК		
9.	3.	Из „Пътешествията на Гъливер“ (Джонатан Суифт): I глава от I част, I глава от II част	НЗ	Разпознава светогледни идеи на Просвещението и жанрови характеристики на романа, проявени в „Пътешествията на Гъливер“. Познава значението на понятието <i>сатира</i> . Разпознава жанровите и културноисторическите характеристики на творбата според изучаваните откъси.
10.	4.	БЕ		
11.	4.	Из „Пътешествията на Гъливер“ (Джонатан Суифт): I глава от I част, I глава от II част	У	Тълкува изучените откъси от „Пътешествията на Гъливер“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата. Съпоставя с личния си опит интерпретирани в откъсите от „Пътешествията на Гъливер“ ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за Просвещението, и обосновава позиция по тях.
12.	4.	РКК Л Резюмиране на I глава от I част от „Пътешествията на Гъливер“	РКК	Създава резюме на съдържанието на откъс от изучен повествователен текст. Спазва книжовните езикови правила.
13.	5.	БЕ		
14.	5.	РКК БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
сатира	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия.</p> <p>Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език. Съпоставяне и различаване на светогледните идеи, характерни за Просвещението, и съвременната епоха.</p>	работа в час	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език. Използване на мултимедия за представяне на продукти от изпълнение на конкретна задача – изследователска, комуникативна или творческа.</p>	<p>работа в час</p> <p>работа по групи</p> <p>домашна работа</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.</p>	работа в час	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15.	5.	Романтизъм	НЗ	Познава значението на Романтизма като културна епоха и като направление в литературата. Различава отличителни за епохата на Романтизма светогледни идеи.
16.	6.	БЕ		
17.	6.	Джордж Байрон „Дон Жуан“, VIII песен	НЗ	Познава значението на понятието <i>поема</i> . Разпознава жанрови характеристики на поемата, проявени в VIII песен от „Дон Жуан“. Тълкува VIII песен от „Дон Жуан“ съобразно родовите и/или културноисторическите характеристики на творбата.
18.	6.	РКК Л Поправка на резюме на I глава от I част на „Пътешествията на Гъливер“	РКК	Спазва книжовните езикови правила. Анализира и критично оценява свои и чужди резюмета.
19.	7.	БЕ		
20.	7.	РКК БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
Романтизъм	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия.</p> <p>Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език. Обяснява прилики и разлики между светогледни идеи на Просвещението и Романтизма в контекста на културната динамика. Съпоставяне и различаване на светогледните идеи, характерни за Романтизма, и съвременната епоха.</p>	<p>работа в час работа по групи</p>	
поема	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа</p> <p>Дейности: Упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.</p>	<p>работа в час домашна работа</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на дидактически и комуникативни задачи с цел определяне на собствените силни и слаби страни при писане.</p>	<p>работа в час</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
21.	7.	Джордж Байрон „Дон Жуан“, VIII песен	У	Различава проявления на характерни черти на романтизма като направление в литературата в VIII песен от „Дон Жуан“ и я тълкува съобразно посочените проявления. Разпознава тропи и фигури в VIII песен от „Дон Жуан“ и обяснява функциите им. Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в VIII песен от „Дон Жуан“.
22.	8.	БЕ		
23.	8.	А. С. Пушкин „Евгений Онегин“, III и VIII глава	НЗ	Разпознава жанрови характеристики на романа, проявени в III и в VIII глава от „Евгений Онегин“. Тълкува III и VIII глава от „Евгений Онегин“ съобразно родовите и/или културноисторическите характеристики на творбата.
24.	8.	РКК Л Резюмиране на III глава от „Евгени Онегин“, Пушкин (от седма строфа до края)	РКК	Създава резюме на съдържанието на откъс от изучен повествователен текст. Спазва книжовните езикови правила.
25.	9.	БЕ		
26.	9.	РКК БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Подбира, извлича и обработва съобразно няколко критерия информация от различни източници, за да изпълни самостоятелно конкретна изследователска задача, свързана с изучаваното произведение. Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици. Използване на мултимедия за представяне на продукти от изпълнение на конкретна задача – изследователска, комуникативна или творческа.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	
	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия.</p> <p>Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.</p>	<p>работа в час</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
27.	9.	А. С. Пушкин „Евгений Онегин“, III и VIII глава	У	Различава проявления на характерни черти на романтизма като направление в литературата в III и VIII глава от „Евгений Онегин“ и ги тълкува съобразно посочените проявления. Разпознава тропи и фигури в III и VIII глава от „Евгений Онегин“ и обяснява функциите им. Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в III и VIII глава от „Евгений Онегин“.
28.	10.	БЕ		
29.	10.	Реализъм	НЗ	Познава значението на реализма като направление (и метод) в литературата.
30.	10.	РКК Л Поправка на резюме на III глава от „Евгений Онегин“, Пушкин (от седма строфа до края)	РКК	Спазва книжовните езикови правила. Анализира и критично оценява свои и чужди резюмета.
31.	11.	БЕ		
32.	11.	РКК БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.</p>	<p>работа в час работа по групи</p>	
реализъм	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия.</p> <p>Дейности: Съпоставяне и различаване на светогледните идеи, характерни за реализма, и съвременната епоха. Различаване на историческите и литературните интерпретации на светогледните идеи, характерни за реализма в съпоставка с предходните изучавани културни епохи и със съвременната епоха.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на дидактически и комуникативни задачи с цел определяне на собствените силни и слаби страни при писане.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
33.	11.	Оноре дьо Балзак, „Дядо Горио“	НЗ	Разпознава жанрови характеристики на романа, проявени в „Дядо Горио“. Тълкува „Дядо Горио“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата.
34.	12.	БЕ		
35.	12.	Оноре дьо Балзак, „Дядо Горио“	У	Различава проявления на характерни черти на реализма в романа „Дядо Горио“ и тълкува творбата съобразно посочените проявления. Разпознава литературни похвати, тропи и фигури в „Дядо Горио“ и обяснява функциите им. Съпоставя с личния си опит интерпретирани в „Дядо Горио“ ценности и норми, проблеми и конфликти и обосновава позиция по тях. Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в „Дядо Горио“.

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия.</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици. Използване на книги от електронни библиотеки и на други електронно базирани информационни източници за изпълнение на конкретна задача – изследователска, комуникативна или творческа.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	
	<p>Дейности: Използване на книги от електронни библиотеки и на други електронно базирани информационни източници за изпълнение на конкретна изследователска, комуникативна, творческа задача. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици – вербален, визуален.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
36.	12.	РКК Л Подготовка за писане на есе: „Сърцето е като съкровищница. Изсипете ли я изведнъж, вие сте разорен“	РКК	Създава есе по морален проблем, интерпретиран в изучен (откъс от) литературен текст, с определена комуникативна цел. Спазва книжовните езикови правила.
37.	13.	БЕ		
38.	13.	РКК БЕ		
39.	13.	РКК Л Писане на есе: „Сърцето е като съкровищница. Изсипете ли я изведнъж, вие сте разорен“	РКК	Създава есе по морален проблем, интерпретиран в изучен (откъс от) литературен текст, с определена комуникативна цел. Спазва книжовните езикови правила.
40.	14.	БЕ		
41.	14.	Класна работа 1	К	
42.	14.	Класна работа 1	К	
43.	15.	БЕ		
44.	15.	РКК БЕ		
45.	15.	Гюстав Флобер, „Мадам Бовари“, VII глава	НЗ	Разпознава жанрови характеристики на романа, проявени в откъс от „Мадам Бовари“. Тълкува изучения откъс от „Мадам Бовари“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата.
46.	16.	БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	Беседа Дейности: Създаване на писмени и на устни текстове, съобразени с книжовните езикови правила.	работа в час	
	Дейности: Създаване на писмен текст, съобразен с книжовните езикови правила.	работа в час	
	Разказ на учителя, съчетан с беседа. Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.	работа в час работа по групи	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
47.	16.	Гюстав Флобер, „Мадам Бовари“, VII глава	У	Различава проявления на характерни черти на реализма в откъс от „Мадам Бовари“ и тълкува творбата съобразно посочените проявления. Разпознава литературни похвати, тропи и фигури в откъс от „Мадам Бовари“ и обяснява функциите им. Съпоставя с личния си опит интерпретирани в откъс от „Мадам Бовари“ ценности и норми, проблеми и конфликти и обосновава позиция по тях.
48.	16.	РКК Л Редактиране на есе: „Сърцето е като съкровищница. Изсипете ли я изведнъж, вие сте разорен“	РКК	Редактиране на писмен текст съобразно книжовните езикови правила. Спазва книжовните езикови правила. Анализира и критично оценява свои и чужди резюмета.
49.	17.	БЕ		
50.	17.	РКК БЕ		
51.	17.	Модернизъм	НЗ	Познава значението на модернизма като направление в литературата. Различава характерни черти на модернизма.
52.	18.	БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Дейности: Подбира, извлича и обработва съобразно няколко критерия информация от различни източници, за да изпълни самостоятелно конкретна творческа (изследователска/комуникативна) задача, свързана с изработване на сценарий за филм по „Мадам Бовари“. Използване на мултимедия за представяне на продукти от изпълнение на конкретната изследователска, комуникативна, творческа задача.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	
	<p>Беседа Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи.</p>	<p>работа в час</p>	
<p>модернизъм</p>	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа. Дейности: Подбира, извлича и обработва съобразно няколко критерия информация от различни източници, за да изпълни самостоятелно конкретна изследователска (или комуникативна, или творческа) задача, свързана с проявления на модернизма в европейското изкуство. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.</p>	<p>работа в час работа по групи</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
53.	18.	Шарл Бодлер, „Сплин“	НЗ	Познава значението на символизма в контекста на модернизма. Разпознава родови характеристики на лириката, проявени в „Сплин“ на Бодлер. Тълкува „Сплин“ на Бодлер съобразно родовите и културноисторическите характеристики на творбата.
54.	18.	РКК Л Резюмиране на VII глава от I част на „Мадам Бовари“	РКК	Създава резюме на съдържанието на откъс от изучен повествователен текст. Спазва книжовните езикови правила.
Втори учебен срок				
55.	19.	БЕ		
56.	19.	БЕ РКК		
57.	19.	Шарл Бодлер, „Сплин“	У	Различава проявления на характерни черти на символизма в „Сплин“ на Бодлер и тълкува творбата съобразно посочените проявления. Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в „Сплин“.
58.	20.	БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
символизъм	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия.</p> <p>Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици – вербален, визуален (в т.ч. и изобразителен), музикален.</p>	работа в час домашна работа	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи.</p>	работа в час	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи.</p> <p>Съпоставяне на превод от/на чужд език като форма на езиково посредничество с трансформации на интерпретации на мотив и/или устойчив („странстващ“) сюжет в изучавания текст от конкретната културна епоха на езика на друга културна епоха (в т.ч. и на съвременната).</p>	работа в час работа по групи домашна работа	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
59.	20.	Пол Верлен, „Есенна песен“	НЗ	Разпознава родови характеристики на лириката, проявени в „Есенна песен“ на Верлен. Разпознава жанрови характеристики на сонета, проявени в „Есенна песен“ на Верлен. Тълкува „Есенна песен“ на Верлен съобразно родовите, жанровите и културноисторическите характеристики на творбите.
60.	20.	РКК Л Поправка на резюме на VII глава от I част на „Мадам Бовари“	РКК	Спазва книжовните езикови правила. Анализира и критично оценява свои и чужди резюмета.
61.	21.	БЕ		
62.	21.	РКК БЕ		
63.	21.	Пол Верлен, „Есенна песен“	У	Различава проявления на характерни черти на символизма в лирически текстове на Верлен и тълкува творбите съобразно посочените проявления. Разпознава тропи и фигури в „Есенна песен“ и обяснява функциите им. Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в „Есенна песен“.
64.	22.	БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на дидактически и комуникативни задачи с цел определяне на собствените силни и слаби страни при писане.</p>	<p>работа в час</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици – вербален, визуален (в т.ч. и изобразителен), музикален. Съпоставяне на превод от/на чужд език като форма на езиково посредничество с трансформации на интерпретации на мотив и/или устойчив („странстващ“) сюжет в изучавания текст от конкретната културна епоха на езика на друга културна епоха (в т.ч. и на съвременната).</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
65.	22.	Обобщение I		Познава значението на Просвещението, Романтизма и модернизма като културни епоха. Различава отличителни за Просвещението, Романтизма и модернизма светогледни идеи.
66.	22.	РКК Л Писане на есе: „Тъй, стоплено от пролетта, поклъва зърното в пръстта“	РКК	Създава есе по морален проблем, интерпретиран в изучен (откъс от) литературен текст, с определена комуникативна цел. Спазва книжовните езикови правила.
67.	23.	БЕ		
68.	23.	РКК БЕ		
69.	23.	Българско възраждане	НЗ	Познава значението на Българското възраждане като литературен период. Различава отличителни за Българското възраждане светогледни идеи. Обяснява прилики и разлики между светогледни идеи на Ренесанса, Просвещението, Романтизма и Българското възраждане в контекста на културната динамика.
70.	24.	БЕ		
71.	24.	Паисий Хилендарски, из „История славянобългарска“, предисловие	НЗ	Различава отличителни за Българското възраждане светогледни идеи, проявени в предисловието на „История славянобългарска“.

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	Беседа Дейности: Съпоставяне и различаване на светогледните идеи, характерни за Просвещението, Романтизма, модернизма и съвременната епоха. Съпоставяне и различаване на историческите и литературните интерпретации на светогледните идеи, характерни за Просвещението, Романтизма, модерността и съвременната епоха.	работа в час работа по групи домашна работа	
	Дейности: Създаване на писмен текст, съобразен с книжовните езикови правила.	работа в час	
Българско възраждане	Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия. Дейности: Упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици.	работа в час работа по групи домашна работа	
	Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия. Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.	работа в час работа по групи домашна работа	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
72.	24.	РКК Л Редактиране на есе: „Тъй, стоплено от пролетта, покълва зърното в пръстта“	РКК	Редактира писмен текст съобразно книжовните езикови правила. Спазва книжовните езикови правила. Анализира и критично оценява свои и чужди резюмета.
73.	25.	БЕ		
74.	25.	РКК БЕ		
75.	25.	Паисий Хилендарски, из „История славянобългарска“, предисловие	У	Тълкува Предисловието на „История славянобългарска“ съобразно културноисторическите характеристики на творбата. Съпоставя с личния си опит интерпретирани в Предисловието на „История славянобългарска“ ценности и норми, проблеми и конфликти и обосновава позиция по тях.
76.	26.	БЕ		
77.	26.	П. Р. Славейков, „Изворът на Белоногата“	НЗ	Различава отличителни за Българското възраждане светогледни идеи, проявени в „Изворът на Белоногата“, и обяснява прилики и разлики между тях и светогледните идеи, характерни за Просвещението и Романтизма, в контекста на културната динамика. Различава проявления на характерни черти на Романтизма в „Изворът на Белоногата“ и тълкува творбата съобразно посочените проявления.
78.	26.	РКК Л Писане на есе: „Ако не знаеш, да знаеш: аз съм се клеела, заклела и клетвата ми върна е“	РКК	Създава есе по морален проблем, интерпретиран в изучен (откъс от) литературен текст, с определена комуникативна цел. Спазва книжовните езикови правила.

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	Беседа Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи.	работа в час	
	Беседа Дейности: Отличаване на светогледни идеи, характерни за Българското възраждане.	работа в час работа по групи домашна работа	
	Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия. Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.	работа в час работа по групи домашна работа	
	Беседа Дейности: Създаване на писмен текст, съобразен с книжовните езикови правила.	работа в час	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
79.	27.	БЕ		
80.	27.	БЕ РКК		
81.	27.	П. Р. Славейков, „Изворът на Белоногата“	У	<p>Тълкува „Изворът на Белоногата“ съобразно жанровите и/или културноисторическите характеристики на творбата.</p> <p>Оценява завършека на „Изворът на Белоногата“ във връзка със сюжета на творбата и/или с изразените в нея преживявания.</p> <p>Съпоставя с личния си опит интерпретирани в „Изворът на Белоногата“ ценности и норми, проблеми и конфликти и обосновава позиция по тях.</p> <p>Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в „Изворът на Белоногата“.</p>
82.	28.	БЕ		
83.	28.	Класна работа № 2	К	
84.	28.	Класна работа № 2	К	
85.	29.	БЕ		
86.	29.	РКК БЕ		
87.	29.	РКК Л Редактиране на есе: „Ако не знаеш, да знаеш: аз съм се клела, заклепа и клетвата ми вярна е“	РКК	<p>Редактира писмен текст съобразно книжовните езикови правила.</p> <p>Спазва книжовните езикови правила.</p> <p>Анализира и критично оценява свои и чужди резюмета.</p>
88.	30.	БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Използване на книги от електронни библиотеки и на други електронно базирани информационни източници за изпълнение на конкретна задача – изследователска, комуникативна или творческа. Използване на мултимедия за представяне на продукти от изпълнение на конкретна задача – изследователска, комуникативна или творческа. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици – вербален, визуален (в т.ч. и изобразителен), музикален.</p>	<p>работа в час</p> <p>работа по групи</p> <p>домашна работа</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи.</p>	<p>работа в час</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
89.	30.	Христо Ботев. Жизнен и творчески път. Поезия и публицистика	НЗ	<p>Различава отличителни за Българското възраждане светогледни идеи, проявени в творбите на Христо Ботев, и обяснява прилики и разлики между тях и светогледните идеи, характерни за Просвещението и Романтизма, в контекста на културната динамика. Разпознава жанровите характеристики на Ботевите творби.</p> <p>Съпоставя с личния си опит интерпретирани в творби на Христо Ботев ценности и норми, проблеми и конфликти и обосновава позиция по тях.</p> <p>Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в Ботевите творби.</p>
90.	30.	РКК Л Резюмиране на литературно-критическа статия: Ботевата балада „Хаджи Димитър“ от Никола Георгиев	РКК	<p>Създава резюме на литературно-критическа статия.</p> <p>Спазва книжовните езикови правила.</p>
91.	31.	БЕ		
92.	31.	РКК БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия.</p> <p>Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език. Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Съпоставяне на изучените в часовете по литература текстове с текстове, изучени в часовете по чужд език, въз основа на обща принадлежност към културна епоха или жанр.</p> <p>Използване на книги от електронни библиотеки и на други електронно базирани информационни източници за изпълнение на конкретна изследователска, комуникативна, творческа задача.</p> <p>Използване на мултимедия за представяне на продукти от изпълнение на конкретна изследователска, комуникативна, творческа задача.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи.</p> <p>Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
93.	31.	Христо Ботев. Поезия	У	Тълкува „Майце си“, „Моята молитва“, „Странник“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбите. Разпознава жанрови характеристики на елегията, проявени в „Майце си“. Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в Ботевите творби.
94.	32.	БЕ		
95.	32.	Христо Ботев, „Хаджи Димитър“, „Обесването на Васил Левски“	НЗ	Разпознава жанрови характеристики на баладата и на одата, проявени в „Хаджи Димитър“. Разпознава жанрови характеристики на елегията, проявени в „Обесването на Васил Левски“. Различава проявления на характерни черти на романтизма в „Хаджи Димитър“ и „Обесването на Васил Левски“ и тълкува творбите съобразно посочените проявления.
96.	32.	Поправка на резюме на литературно-критическа статия: Ботевата балада „Хаджи Димитър“ от Н. Георгиев		Спазва книжовните езикови правила. Анализира и критично оценява свои и чужди резюмета.
97.	33.	БЕ		
98.	33.	РКК БЕ		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език. Използване на книги от електронни библиотеки и на други електронно базирани информационни източници за изпълнение на конкретна изследователска, комуникативна, творческа задача.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	
	<p>Разказ на учителя, съчетан с беседа върху основните компоненти на урочната статия.</p> <p>Дейности: Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език. Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи.</p>	<p>работа в час работа по групи домашна работа</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на дидактически и комуникативни задачи с цел определяне на собствените силни и слаби страни при писане.</p>	<p>работа в час</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
99.	33.	Христо Ботев – „Хаджи Димитър“	У	Тълкува „Хаджи Димитър“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата. Разпознава тропи и фигури и обяснява функциите им. Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в „Хаджи Димитър“.
100.	34.	БЕ		
101.	34.	РКК Л Писане на есе на тема: „И днес си ни нужен, Поете“	РКК	Познава особеностите на есето. Създава есе по морален проблем, интерпретиран в изучен (откъс от) литературен текст.
102.	34.	Христо Ботев, „Обесването на Васил Левски“	У	Тълкува „Обесването на Васил Левски“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата. Разпознава тропи и фигури и обяснява функциите им. Идентифицира и оценява специфични начини за въздействие в творбата.
103.	35.	БЕ		
104.	35.	БЕ РКК		

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Съпоставяне на изучените в часовете по литература текстове с текстове, изучени в часовете по чужд език, въз основа на обща принадлежност към културна епоха или жанр.</p> <p>Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици – вербален, визуален (в т.ч. и изобразителен), музикален.</p>	<p>работа в час</p> <p>работа по групи</p> <p>домашна работа</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Създаване на писмен текст, съобразен с книжовните езикови правила.</p>	<p>работа в час</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи.</p> <p>Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на вербалния език.</p>	<p>работа в час</p> <p>работа по групи</p> <p>домашна работа</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
105.	35.	Обобщение 2		Съпоставя с личния си опит интерпретирани в изучените текстове ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за Българското възраждане. Свързва изучените творби с имената на техните автори, с жанровете, с героите, със сюжетите и с мотивите им, с културната епоха на създаването им. Подбира, извлича и обработва съобразно няколко критерия информация от различни източници, за да изпълни самостоятелно конкретна задача – изследователска, комуникативна или творческа. Тълкува изучените творби от Българското възраждане съобразно културно-историческите им характеристики. Тълкува изучените творби съобразно родовете и/или жанровете им характеристики. Разпознава литературни похвати, тропи и фигури и обяснява функциите им в изучените творби.
106.	36.	БЕ		
107.	36.	РКК Л Редактиране на есе на тема: „И днес си ни нужен, Поете“	РКК	Редактира писмен текст съобразно книжовните езикови правила. Спазва книжовните езикови правила. Анализира и критично оценява свои и чужди резюмета.

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици.</p>	<p>работа в час работа по групи</p>	
	<p>Беседа</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи.</p>	<p>работа в час</p>	

№ по ред	Учебна седмица по ред	Тема на урочната единица	Урочна единица за	Компетентности като очаквани резултати от обучението
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
108.	36.	Годишен преговор по литература	П	Познава и тълкува литературните творби, включени в учебната програма за девети клас, в съответствие с жанровото им многообразие и принадлежността им към културната епоха.

Нови понятия	Контекст и дейности за всяка урочна единица	Методи и форми на оценяване по теми и/или раздели	Заб.
(6)	(7)	(8)	(9)
	<p>Беседа върху съществени компоненти на литературните творби от учебното съдържание за 9. клас.</p> <p>Дейности: Самонаблюдаване и наблюдаване на съучениците, упражняване на самоконтрол при изпълняване на комуникативни и дидактически задачи. Изразяване на впечатления, чувства, настроения, мисли, позиции по проблеми с помощта на различни езици.</p>	<p>работа в час работа по групи</p>	

ВАРИАНТИ НА УРОЧНИ ПЛАНОВЕ

ИНВАРИАНТЕН МОДЕЛ НА УРОЧЕН ПЛАН ЗА НОВИ ЗНАНИЯ

Според учебната програма по литература за 9. клас представителни за раздел Просвещение са авторът Джонатан Суифт и неговата класическа творба „Пътешествията на Гъливер“ (I глава от I част, I глава от II част). За нейното изучаване в годишното тематично разпределение са предвидени два урока – един за нови знания и един за упражнения.

Урокът за нови знания представя творческата биография на Джонатан Суифт и отделните интерпретативни равнища на текста. Запознавайки се с животоописанието на автора, учениците добиват представа за неговите естетически позиции, за начина, по който те кореспондират с историческия, обществено-политическия и социокултурния контекст на просвещенската културна епоха. Това, от своя страна, не само откроява значимостта на Джонатан Суифт и неговото творчество за световното културно/литературно развитие, но и „отваря“ прочита на творбата спрямо културноисторическите ѝ характеристики. Тълкуването на творбата съобразно жанровата мяра намира своите опори в знанията за жанровите белези на романа и съответно в тяхното „разпознаване“, като паралелно с това се въвежда новото понятие *сатира*, респективно – разглеждат се и спецификите на сатиричния роман. Поради преобладаващата непозната информация видът на урока се определя като урок за нови знания, което обаче не означава, че той ще протича под формата на монолог (минилекция на учителя). Достигнатото познавателно равнище на деветокласника и смисловият потенциал на текста перспективизират редица дейности, чрез които ученикът се превръща в активен участник в литературнообразователния процес.

Тъй като принципно темата на урока насочва към ключовата проблематика, предлагаме следната тема на уроците, включващи изучаването на „Пътешествията на Гъливер“ (I глава от I част, I глава от II част) от Джонатан Суифт:

Тема на урока:

Пътуващият човек в романа „Пътешествията на Гъливер“ (I глава от I част, I глава от II част) от Джонатан Суифт

Цели на урока (образователни, възпитателни, развиващи):

А) Възпитателни:

Да се формират социокултурни компетентности чрез:

- съпоставка на личния опит с интерпретираните в откъсите от „Пътешествията на Гъливер“ ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за Просвещението.

Б) Образователни:

Да се формират литературни компетентности чрез:

- запознаване със същността и спецификите на понятието *сатира*
- разпознаване на жанровите характеристики на романа, проявени в откъсите от „Пътешествията на Гъливер“
- тълкуване на изучените откъси от „Пътешествията на Гъливер“ съобразно жанровите и/или културноисторическите характеристики на творбата.

В) Развиващи:

Да се формират литературни и социокултурни компетентности чрез:

- развиване на читателския/зрителския опит
- развиване на критичното мислене, включващо:
  - самостоятелно извличане на информация от текста
  - разбиране, осмисляне и тълкуване на извлечената информация
  - самостоятелна оценъчна позиция по отношение на ценностите и нормите, проблемите и конфликтите, характерни за Просвещението.

Вид на урока – урок за нови знания

Методи, дидактически средства и похвати:

Историко-типологичен метод и метод на интерпретацията; минилекция, беседа; работа по групи, интерактивни методи и техники.

Учебни ресурси:

1. Учебник по литература за 9. клас, ИК „Анубис“, С., 2018.
2. Методика на литературното образование, Румяна Йочева, Ш., 2008.

Ход на урока:

1. Въвеждаща учебна ситуация (5 – 10 мин):

Актуализация на опорни знания:

Тя се постига с въпроси и задачи от типа: *Обичате ли да пътувате? Защо? Позната ли ви е темата за пътуването от литературата, с кои прочетени/изучавани произведения я свързвате? Какво свързва темата за пътуването с епохата на Просвещението? Кои са авторите и произведенията, представителни за епохата на Просвещението, в чиито творби темата за пътуването е водеща?*

Мотивирано въвеждане на темата:

Темата на урока произтича от доминиращата проблематика на творбата и специфичната ѝ авторска интерпретация, както и от поставените цели.

2. Учебни ситуации за разкриване на учебното съдържание (20 – 25 мин):

Тъй като учениците имат като предварителна задача да се запознаят самостоятелно с откъсите от романа, преди да започне с изложението на урочното съдържание, учителят задава въпроси, илюстриращи първия/непреднамерен прочит на текста от типа на:

С какво ви впечатли пътуването до Лилипутия на пътешественика Гъливер? А до Бробдингаг? А с какво ви впечатли самият Гъливер, с какво ще го запомните?

Непознатите думи, както и думи, затрудняващи разбирането и осмислянето на произведението (ако учениците споделят, че има такива), се обясняват и записват на дъската (респективно в тетрадката на ученика).

Следва запознаване с животоописанието на автора и „историята“ на неговото произведение. Принципно те могат да бъдат представени по различни начини, най-познатите от които са минилекция на учителя или мултимедийна презентация

(изготвена под ръководството на учителя). Трети вариант е самостоятелен учеников прочит на рубриките „Авторът“ и „Произведението“ и съответно проверка на усвоената информация чрез система от въпроси, изискващи нейната репродукция без помощта на учебника. При необходимост учителят обобщава отговорите на учениците или ги допълва.

Беседата, планирана според последния вариант, би могла да протече в следния вид:

- **Учител:** Какво знаете за жизнения и творческия път на Джонатан Суифт?
- **Предполагам отговор:** Джонатан Суифт е измежду най-известните и значими писатели на XVIII век. Същевременно обаче творчеството му не е лесно за осмисляне, поради което немалка част от него се представя в адаптиран вариант като литература за деца и така сложната проблематика, заложена в него, се пренебрегва в услуга на присъщите му занимателност и остроумие. Основният проблем за разбирането на Суифт е свързан с присъщия му дух на мрачно отрицание, който е необичаен за епохата с нейните преобладаващо положителни нагласи. Суифт е роден в Дъблин през 1667 г., осем месеца след смъртта на баща си. Надарен с необикновена интелигентност, той постъпва едва 14-годишен в Дъблинския университет, където следва в богословския факултет. Като студент обаче е твърде ленив и ако се доверим на университетските регистри, бакалавърската степен му е била дадена „по специално благоволение“. Затова пък използва времето за четене на най-разнообразна литература, а също и на история и право. От рано се изявява и интересът му към политиката. През 1689 г. Суифт става секретар на сър Уилям Темпъл, бивш министър и дипломат, който е играл значителна роля при кралския двор на Стюартите. Тази служба му осигурява пребиваване в разкошното имение на благородника в Мур парк, Съри. Задължението му е да води кореспонденцията на сър Темпъл, но също и да записва философските и политическите му разсъждения, като ги обработва литературно и ги подготвя за печат. Допълнително е имал ангажимента да обучава малката възпитаница на благородника Естер Джонсън, всъщност негова незаконородена дъщеря. Едновременно с това се подготвя за магистърски изпити по специалността си в Оксфорд, където получава съответната образователна степен през 1692 г. Престоят в Мур парк му дотежава и Суифт прави опит да се откъсне, приемайки свещеническа служба в Ирландия, но скоро отново се завръща, вече с намерението да се отдаде на писателска кариера, тъй като богатата библиотека на Темпъл му дава възможност за сериозни интелектуални занимания и Суифт написва през следващите години две от най-значителните си произведения – „Битката на книгите“ и „Приказка за бъчвата“, които публикува доста по-късно, през 1704 г.. Според различни свидетелства четял по 16 часа на денонощие. Освен това поддържа контакти с някои от най-изтъкнатите интелектуалци, политици и писатели на епохата. По това време Естер Джонсън е вече 17-годишна и между двамата започва любов, която продължава през целия им живот. Под името Стела тя се превръща в главен източник на вдъхновение за Суифт, който остава в имението до смъртта на господаря си през 1699 г. През 1701 г. заминава за Лондон, където защитава докторат по

богословие и се включва активно в политическите борби. В произведенията си от този период Суифт заявява своите обществено-политически позиции, които са непоследователни. Въпреки че е привърженик на вигите, той се присъединява към по-консервативната партия на торите. Следващата творба, която ангажира вниманието му в продължение на няколко години, е романът „Пътешествията на Гъливер“, който е завършен през 1726 г. През 1728 г. умира Стела. Последните години от живота си писателят прекарва в Ирландия в състояние на мъчително душевно страдание и рязко влошаване на здравословното състояние. Умира в 1745 г.

- **Учител:** А за творческата история на най-значимото му произведение „Пътешествията на Гъливер“?

- **Предполагам отговор:** „Пътешествията на Гъливер“, книгата, върху която Суифт работи от 1720 до 1726 г., е неговата най-известна и популярна творба. Именно тя определя мястото му в европейската литературна история. Написана във формата на пътепис, тя отговаря на извънредно големия интерес на епохата към пътеписната литература, който в Англия се проявява с особена интензивност. Писателят описва пътешествия из напълно въображаеми страни със странно население и куриозни нрави, в които обаче е възможно да се разпознаят характеристиките на тогавашните европейски общества, на първо място британското.

Обичайно „Пътешествията на Гъливер“ се издават в адаптирани версии за деца. Причината това най-значително произведение на Суифт да бъде отнасяно към детската литература е в обстоятелството, че в него под маската на неправдоподобни герои и събития са назовани нелицеприятни истини за хората, които поне част от възрастните не биха се радвали да узнаят. Докато във версиите, предназначени за деца, водеща роля е отредена на странните, занимателни приключения, с които героят се сблъсква по време на своите пътешествия.

Следващата част в представения вариант на планиране на урока поставя за цел тълкуването на текста да е съобразно неговите жанрови и културноисторически характеристики. В зависимост от достигнатите знания и умения на аудиторията коментарът върху някои от интерпретативните равнища може да разчита на формираните вече литературни и социокултурни компетентности (напр. сюжетът, жанрът, героите, темите), без да е необходимо предварително запознаване с урочната информация. Останалите равнища се представят чрез минилекция на учителя или самостоятелен прочит на съответните абзаци в урочната статия (напр. „Композицията“, „Темите“, „История и литература“). Проверката на усвоената/извлечената информация, на нейното разбиране, осмисляне и тълкуване се осъществява чрез беседа, в хода на която учителят допълва/обобщава отговорите на учениците.

- **Учител:** Представете накратко сюжета на „Пътешествията на Гъливер“.
- **Предполагам отговор:** Повествованието започва с представяне на семейната и личната история на Гъливер, както и на страстта му към пътешествия, след което проследява четири пътувания на героя. Всяко от тях се проваля по различни причини – бури, нападение на пирати или бунт на моряците, и Гъливер се озовава на непознати, странни места,

жителите и животът в които са откровено въображаеми, но същевременно напомнят за съществени моменти от съвременните на писателя нрави и обичаи. Кулминация на историята е четвъртото пътешествие до страната на хойнъмите, при което човечеството е оприличено на отвратителните Яху, докато положителната човешка природа, която би могла да гарантира прогреса на обществото, се открива в разумните и благородни коне.

Визията на Суифт, макар и забавна и предизвикваща смях, е мрачна и потискаща. Озадачаващ и объркваш е и патосът ѝ на крайно противопоставяне срещу по принцип оптимистичното виждане на просветителите за човека и обществения прогрес. Завръщането на героя у дома накрая е изпълнено с разочарование и оставя финала до голяма степен отворен.

- **Учител:** Какъв е жанрът на произведението?
- **Предполагам отговор:** „Пътешествията на Гъливер“ е сатиричен роман. Като роман го определя сюжетът, в който е представен значителен период от живота на главния герой, предпоставящ цялостната му съдба, но също и значителен брой други лица и събития. Определението *сатиричен* се отнася до оценъчната позиция, от която се води повествованието в него. В „Пътешествията на Гъливер“ чрез поведението на миниатюрните лилипути, които се мислят за велики, се осмиват неправомерните претенции на хората. Войната между Лилипутия и Блефуску, провокирана от спора за това от коя страна трябва да се чупят яйцата, е карикатурно съответствие на конфликтите между Англия и Франция, основани до голяма степен на религиозната нетърпимост между протестанти и католици. Пак така политическата вражда в Лилипутия между привържениците на обувки с високи токове и на тези, които предпочитат ниските, е сатирична нападка към повърхностните съперничества между двете основни партии в Англия – виги (по-късните либерали) и тори (впоследствие наричани консерватори). Сатирично по дух е и оприличаването на висшите сановници в страната на лилипутите на въжеиграчи.
- **Учител:** А защо изследователите го определят и като пародия?
- **Предполагам отговор:** Романът на Суифт е една от най-суровите сатири в европейската литература. Той може да бъде определен и като пародия, защото формално възпроизвежда модела на широко разпространените в литературата на Просвещението пътешественически повествования и дневници, имитирайки техния тон на обективност и документалност, но всъщност разказва за несъществуващи и неправдоподобни места. По отношение на просветителската пътеписна литература „Пътешествията на Гъливер“ е в подобно отношение като това на Сервантесовия роман „Дон Кихот“ към рицарските романи. При внимателен прочит в творбата на Суифт могат да бъдат открити пародийни закачки с образцовия пътешественически и авантюрен роман на английския XVIII век „Робинзон Крузо“ на Даниел Дефо.

Спорът на Суифт с Дефо не е формален и пародията не се ограничава до жанра на пътешественическия роман. В „Робинзон Крузо“ Дефо, който е уверен в непогрешимостта на културната традиция, към която принадлежи, демонстрира как героят му успява дори и при най-сурови условия и изпитания и с

цената на изтощителни усилия да съхрани човешкия си облик и ценностите на обичайната си среда. Очевидно е, че за писателя съмнение в основанията на собствената идеология не съществува. За разлика от него в своя роман Джонатан Суифт поставя на изпитание тъкмо идеализираната, обобщена, пределно абстрактна представа за цивилизация, а оттам и безпрекословното доверие в нея. Тази линия на проблематизиране на „европейското“, характерна за литературата на Просвещението, ще се утвърди и чрез творчеството на писатели като Монтескьо и Волтер.

- **Учител:** Какви са композиционните особености на произведението (от колко части се състои и как е структурирана всяка от тях)?

- **Предполагам отговор:** Романът се състои от четири части „Пътуване до Лилипутия“, „Пътуване до Бробдингнаг“, „Пътуване до Лапута, Балнибарби, Лъгнаг, Глъбдриб и Япония“ и „Пътуване до страната на хойнъмите“, като всяка от частите е разделена на глави, след заглавната номерация на всяка от които има подзаглавие, описващо основните събития в нея.

Макар и да изглежда произволна, последователността на отделните части е дълбоко обмислена. Специално значение има поставянето на частта за посещението в Бробдингнаг след това за пътуването до Лилипутия. Като изпраща героя си първо при лилипутите, а веднага след това в страната на великаните, писателят постига интересен оптически ефект – в първия случай той изглежда като великан, във втория се превръща в джудже. Тази разколебана представата за Гъливер показва убедително, че абсолютното доверие в силата на човешкия разум и в способността на човека да бъде „мярка за всички неща“, което е в основата на антропоцентричното мислене, е неоснователно. Човекът не може да осигури универсални критерии за оценка на явленията и ориентация в света, след като собствената му величина е поставена под въпрос. Същото характерно за просветителската философия разколебаване на антропоцентричното мислене се проявява по-късно и във философската новела на Волтер „Микромегас“ (1752), заглавието на която означава буквално „Малък-голям“.

- **Учител:** Кой е основният герой в творбата и кое е отличителното в неговия образ?

- **Предполагам отговор:** Основен герой на романа е Лемюъл Гъливер. Типът герой, към който той принадлежи, е пътешественикът, устремен към далечни, непознати страни. Обичайно подобни персонажи възплащават идеалните представи за героичност и изключителност. Суифт обаче представя Гъливер до голяма степен лишен от подобни качества. Нещо повече, самите му пътешествия, въпреки многократно декларираната любов към морето, създават по-скоро впечатление за случайност, за отсъствие на истинска голяма цел. Единственото, което заявява ясно, е, че бизнесът му се е провалил и затова има нужда да си набави средства. Самите приключения, през които преминава, са неизменно резултат от някакви външни обстоятелства. Гъливер е не действеният субект на събитията, какъвто очакваме в подобна история, а по-скоро техен пасивен обект.

Гъливер не проявява и особена находчивост, когато попада в опасни ситуации. Освобождането му от един или друг плен не става в резултат на собст-

вената му инициатива. Нужно му е някой друг да му даде идея, която той да осъществи. Казано най-общо, интелигентността му е практическа, в нея липсват въображение и талант. Той е много точен по отношение на всякаква фактология, затова и разказът за пътешествията му е изпълнен с толкова много точни данни и дати, с толкова детайлно описание на морските маршрути. Но пък е неспособен да оцени самия себе си, да се самоанализира.

Не може да се каже и че научава много от толкова богатия си пътешественически опит. Подобен герой съответства напълно на сатиричния характер на романа. Това не е персонаж, с когото читателят е склонен да се идентифицира, а функционира по-скоро като обект на критика.

- **Учител:** А в чии образи откриваме „иносказание“ за деформациите на човешкото общество и неговите порядки?
- **Предполагам отговор:** Събирателните герои – лилипутите и великаните, представят иносказателни образи на човечеството. В лицето на лилипутите са осмени нищожеството, глупавото самомнение и извънредната гордост на хората. Гигантските по размер жители на Бробдингнаг, от друга страна, предлагат нов, различен поглед към частния, телесен и физиологичен аспект на човешкото съществуване. Критиката на Суифт в този случай е насочена срещу философите на епохата, които ангажират мисълта си с абстрактни и обобщаващи теории, но с цената на недоглеждане на малките, ежедневни проблеми. Испитанията на Гъливер при великаните обаче показват, че дори неща, които смятаме за маловажни или незначителни, може да се окажат решаващи за живота и благополучието ни.
- **Учител:** Коя е основната тема и как е разгърната тя в романа?
- **Предполагам отговор:** Основна тема на романа е пътуването. С тази си тема той се включва във вековна литературна традиция, в която се открояват историите на Синбад Мореплавателя, на Одисей или на странстващия рицар Дон Кихот. Трактовката на пътуването при Суифт обаче е коренно различна. Гъливер е лишен от водеща страст, липсва му истински пътешественически устрем. Не го виждаме насочен към постигането на някаква конкретна цел. Не изглежда страстно желано от него и завръщането у дома, което е основен мотив в повечето разкази за пътувания. До голяма степен при него отсъства и моментът на самопознание, който е важен компонент от литературното представяне на пътуването. Гъливер се сблъсква с другостта, с различието, но това не довежда при него нито до обогатяване на духовния му опит, нито до ново разбиране за себе си и за света. И при трактовката на тази традиционна тема Суифт спори с оптимистичната визия на своята епоха за човешката личност и за богатството на нейния интелектуален и духовен потенциал.
- **Учител:** Каква е историческата и общественно-политическата обстановка в Англия във времето на написването на романа „Пътешествията на Гъливер“?
- **Предполагам отговор:** По времето, когато Суифт пише романа си, Европа играе доминираща роля в света. Конкретно Англия притежава огромна политическа и икономическа мощ. Тя се дължи до голяма степен на по-прогресивната в сравнение с останалите европейски държави политическа система. През 1688 г. там е установена конституционна монархия – форма на управление, при която кралската власт се контролира от парламента и поради това е значително по-

демократична от абсолютната монархия. Друг фактор, който определя мощта на Англия, е нейната флота, чиято сила по това време е неоспорима. Това осигурява на страната привилегирована позиция по море. Английските кораби кръстосват световния океан, влизайки в контакт с непознати народи и култури. Тази експанзия извежда на преден план проблема за различието и другостта, превърнал се в основен предмет на литературата от века.

Идеята за задълбочаване на културологичните компетентности на ученика (позната от учебника на ИК „Анубис“ за 8. клас) е реализирана отново чрез рубриците „Мозайка“ и „Обичате ли рок“ (с чиято информация учениците се запознават при наличието на достатъчно време).

В хода на урока на учениците се предоставя възможност да задават (породени от любознателността им) въпроси.

3. Заключителна учебна ситуация (5 – 10 мин):

Затвърждаването на формираните компетентности се осъществява в заключителната учебна ситуация. В рамките на няколко изречения се обобщава най-важното, маркират се акценти. Поставят се мотивирани оценки на учениците, взели участие в работата през часа, както и задачите за следващия час.

Очаквани резултати:

1. Съпоставя с личния опит интерпретираните в „Пътешествията на Гъливер“ ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за Просвещението.
2. Познава същността и спецификите на понятието сатира.
3. Разпознава жанровите характеристики на романа, проявени в „Пътешествията на Гъливер“.
4. Тълкува изучените откъси от „Пътешествията на Гъливер“ съобразно жанровете и/или културноисторическите характеристики на творбата.

ИНВАРИАНТЕН МОДЕЛ НА УРОЧЕН ПЛАН ЗА УПРАЖНЕНИЕ

В урока за упражнения учениците работят самостоятелно с текста. Коментарът на текста цели не само затвърждаване и надграждане на формираните компетентности, но и развиване на уменията за тълкуване на различния като културен произход и жанр текст. В края на часа се предоставя възможност за развитие на креативността.

Настоящата разработка предлага вариант на планиране на урока за упражнение.

Тема на урока:

Пътуваният човек в романа „Пътешествията на Гъливер“ (I глава от I част, I глава от II част) от Джонатан Суифт

Цели на урока (образователни, възпитателни, развиващи):

А) Възпитателни:

Да се формират социокултурни компетентности чрез:

- обосноваване на самостоятелна позиция по отношение на интерпретираните в откъсите от романа „Пътешествията на Гъливер“ (I глава от I част,

I глава от II част) ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за Просвещението

- съпоставяне на светогледните идеи на човека от Просвещението със светогледа на човека от настоящето, както и със собствения личен опит.

Б) Образователни:

Да се формират литературни компетентности чрез:

- затвърждаване и надграждане на знанията и уменията за интерпретация на откъсите от творбата „Пътешествията на Гъливер“ (I глава от I част, I глава от II част) съобразно жанровите ѝ характеристики
- затвърждаване и надграждане на знанията и уменията за тълкуване на откъсите от творбата „Пътешествията на Гъливер“ (I глава от I част, I глава от II част) съобразно културноисторическите ѝ характеристики.

В) Развиващи:

Да се формират литературни и социокултурни компетентности чрез:

- развиване на читателския опит
- развиване на критичното мислене, включващо:
  - самостоятелна работа с текста
  - извличане на информация от текста
  - разбиране, осмисляне и тълкуване на извлечената информация
  - самостоятелна оценъчна позиция по отношение на значимостта на Джонатан Суифт и неговата творба „Пътешествията на Гъливер“ за културното развитие на европейската цивилизация.

Вид на урока – урок за упражнение

Методи, дидактически средства и похвати:

Метод на интерпретацията; беседа, самостоятелна работа с текста; работа по групи, интерактивни методи и техники.

Учебни ресурси:

1. Учебник по литература за 9. клас, ИК „Анубис“, С., 2018.
2. Методика на литературното образование, Румяна Йовева, Ш., 2008.

Ход на урока:

1. Въвеждаща учебна ситуация (5 – 10 мин):

Актуализация на опорни знания:

Репродуцират се знанията за светогледните идеи на Просвещението като културна епоха; за нейните изявени представители и емблематичните им произведения. Постепенно вниманието се насочва към предстоящите за разглеждане в учебния час автор и произведение. Учителят поставя въпроси и задачи от типа: *С коя творба се запознахме в предходния час? А кой е нейният автор? На какво според вас се дължи актуалното ѝ звучене, с какво творбата провокира интереса на днешните читатели/зрители?*

2. Учебни ситуации за разкриване на учебното съдържание (20 – 25 мин):

Те се разгръщат в съответствие с концепираните рубрики *Как съм чел?, Време за работа, Ателие за майстори*.

Рубриката *Как съм чел?* предполага беседа, включваща система от въпроси и отговори, с които се проверява усвоеният общообразователен минимум.

- **Учител:** За коя културно-историческа епоха е представително творчеството на Джонатан Суифт и доколко е съответно на тогавашните нагласи?

- **Предполагаме отговор:** Творчеството на Джонатан Суифт (един от най-известните и значими писатели на XVIII век) е представително за културната епоха на Просвещението. Основният проблем за разбирането на произведенията на Суифт е свързан с присъщия му дух на мрачно отрицание, който е необичаен за епохата с нейните преобладаващо положителни нагласи.
- **Учител:** С кои свои произведения Суифт остава в културната памет на поколенията и кое е най-забележителното сред тях?
- **Предполагаме отговор:** „Битката на книгите“ и „Приказка за бъчвата“, публикувани през 1704 г. (макар и писани доста по-рано), и „Пътешествията на Гъливер“, завършена през 1726 г., са произведенията, с които Суифт остава в културната памет на поколенията, като най-забележителното сред тях е „Пътешествията на Гъливер“.
- **Учител:** В каква форма е написано произведението и как изследователите обясняват това?
- **Предполагаме отговор:** Творбата е написана във формата на пътепис и това се обяснява от изследователите с извънредно големия интерес на епохата към пътеписната литература, който в Англия се проявява с особена интензивност. Писателят описва пътешествия из напълно въображаеми страни със странно население и курioзни нрави, в които обаче са разпознавани характеристиките на съвременните му европейски общества, на първо място британското.
- **Учител:** Защо обичайното издаване на „Пътешествията на Гъливер“ е в адаптирани версии за деца?
- **Предполагаме отговор:** Обичайно „Пътешествията на Гъливер“ се издават в адаптирани версии за деца, защото в тях водеща е ролята на странните, занимателни приключения, с които героят се сблъсква по време на своите пътешествия. Докато в оригиналната (предназначена за възрастни) версия на романа на Суифт под маската на неправдоподобни герои и събития са назовани нелицеприятни истини за хората, с които поне част от възрастните не биха се радвали да се запознаят.
- **Учител:** Чия история разказва произведението, с какви случки се свързва тя?
- **Предполагаме отговор:** Повествованието започва с представяне на семейната и личната история на Гъливер, както и на страстта му към пътешествия, след което проследява четири пътувания на героя. Всяко от тях се проваля по различни причини – бури, нападение на пирати или бунт на моряците, и Гъливер се озовава на непознати, странни места, жителите и животът в които са откровено въображаеми, но същевременно напомнят за съществени моменти от съвременните на писателя нрави и обичаи. Кулминация на историята е четвъртото пътешествие до страната на хойнъмите, при което човечеството е оприличено на отвратителните яху, докато положителната човешката природа, която би могла да гарантира прогреса на обществото, се открива в разумните и благородни коне.
- **Учител:** Какви са жанровите специфики на творбата?
- **Предполагаме отговор 1:** „Пътешествията на Гъливер“ е сатиричен роман. Като роман го определя сюжетът, в който е представен значителен период от живота на главния герой, предполагащ цялостната му съдба, но също и значителен брой други лица и събития. Определението *сатиричен* се отнася

до оценъчната позиция, от която се води повествованието в него. Всъщност романът на Суифт е една от най-суровите сатири в европейската литература, осмиваща неправомерните претенции на хората; конфликтите между Англия и Франция, основани до голяма степен на религиозната нетърпимост между протестанти и католици; повърхностните съперничества между двете основни партии в Англия – виги (по-късните либарели) и тори (впоследствие наричани консерватори) и т.н.

- **Предполагаме отговор 2:** Творбата може да бъде определена и като пародия, защото формално възпроизвежда модела на широко разпространените в литературата на Просвещението пътешественически повествования и дневници, имитирайки техния тон на обективност и документалност, но всъщност разказва за несъществуващи и неправдоподобни места. По отношение на просветителската пътеписна литература „Пътешествията на Гъливер“ е в подобно отношение като това на Сервантесовия роман „Дон Кихот“ към рицарските романи. При внимателен прочит в творбата на Суифт могат да бъдат открити пародийни закачки с образцовия пътешественически и авантюрен роман на английския XVIII век „Робинзон Крузо“ на Даниел Дефо.
- **Предполагаме отговор 3:** Спорът на Суифт с Дефо не е формален и пародията не се ограничава до жанра на пътешественическия роман. В „Робинзон Крузо“ Дефо, който е уверен в непогрешимостта на културната традиция, към която принадлежи, демонстрира как героят му успява, дори и при най-сурови условия и изпитания, с цената на изтощителни усилия да съхрани човешкия си облик и ценностите на обичайната си среда. Очевидно е, че за писателя съмнение в основанията на собствената идеология не съществува. За разлика от него в своя роман Джонатан Суифт поставя на изпитание тъкмо идеализираната, обобщена, пределно абстрактна представа за цивилизацията, а оттам и безпрекословното доверие в нея.
- **Учител:** А какви са композиционните особености на творбата?
- **Предполагаме отговор 1:** Романът се състои от четири части „Пътуване до Лилипутия“, „Пътуване до Бробдингнаг“, „Пътуване до Лапута, Балнибарби, Лъгнаг, Гълбдриб и Япония“ и „Пътуване до страната на хойнъмите“, като всяка от частите е разделена на глави, след заглавната номерация на всяка от които има подзаглавие, описващо основните събития в нея.
- **Предполагаме отговор 2:** Макар и да изглежда произволна, последователността на отделните части е дълбоко обмислена. Специално значение има поставянето на частта за посещението в Бробдингнаг след пътуването до Лилипутия. Като изпраща героя си първо при лилипутите, а веднага след това в страната на великаните, писателят постига интересен оптически ефект – в първия случай той изглежда като великан, във втория се превръща в джудже. Тази разколебана представа за Гъливер показва убедително, че абсолютното доверие в силата на човешкия разум и в способността на човека да бъде „мярка за всички неща“, което е в основата на антропоцентричното мислене, е неоснователно. Човекът не може да осигури универсални критерии за оценка на явленията и ориентация в света, след като собствената му величина е поставена под въпрос. Същото характерно за

просветителската философия разколебаване на антропоцентричното мислене се проявява по-късно и във философската новела на Волтер „Микромегас“ (1752), заглавието на която означава буквално „Малък-голям“.

- **Учител:** Направете характеристика на Гъливер, като я съпоставите с типа герой, към който той принадлежи (с образа на типичния за епохата пътешественик).
- **Предполагам отговор 1:** Основен герой на романа е Лемюъл Гъливер. Типът герой, към който той принадлежи, е пътешественикът, устремен към далечни, непознати страни. Обичайно подобни персонажи възпяват идеалните представи за героичност и изключителност. Суифт обаче представя Гъливер до голяма степен лишен от подобни качества. Нещо повече, самите му пътешествия, въпреки многократно декларираната любов към морето, създават по-скоро впечатление за случайност, за отсъствие на истинска голяма цел. Единственото, което заявява ясно, е, че бизнесът му се е провалил и затова има нужда да си набави средства. Самите приключения, през които преминава, са неизменно резултат от някакви външни обстоятелства. Гъливер не е действеният субект на събитията, какъвто очакваме в подобна история, а по-скоро техен пасивен обект.
- **Предполагам отговор 2:** Гъливер не проявява и особена находчивост, когато попада в опасни ситуации. Освобождането му от един или друг плен не става в резултат на собствената му инициатива. Нужно му е някой друг да му даде идея, която той да осъществи. Казано най-общо, интелигентността му е практическа, в нея липсва въображение и талант. Той е много точен по отношение на всякаква фактология, затова и разказът на пътешествията му е изпълнен с толкова много точни данни и дати, с толкова детайлно описание на морските маршрути. Но пък е неспособен да оцени самия себе си, да се самоанализира.
- **Предполагам отговор 3:** Не може да се каже и че научава много от толкова богатия си пътешественически опит. Подобен герой съответства напълно на сатиричния характер на романа. Това не е персонаж, с когото читателят е склонен да се идентифицира, а функционира по-скоро като обект на критика.
- **Учител:** Какви деформации на човешката същност са изобличени в събирателния образ на лилипутите?
- **Предполагам отговор:** В лицето на лилипутите са осмени нищожеството, глупавото самомнение и извънредната гордост на хората.
- **Учител:** А какво „изобличава“ образът на великаните?
- **Предполагам отговор:** Гигантските по размер жители на Бробдингнаг, от друга страна, предлагат нов, различен поглед към частния, телесен и физиологичен аспект на човешкото съществуване. Критиката на Суифт в този случай е насочена срещу философите на епохата, които ангажират мисълта си с абстрактни и обобщаващи теории, но с цената на недоглеждане на малките, ежедневни проблеми. Испитанията на Гъливер при великаните обаче показват, че дори неща, които смятаме за маловажни или незначителни, може да се окажат решаващи за живота и благополучието ни.
- **Учител:** Защо е необичайна трактовката на познатата тема за пътуването в „Пътешествията на Гъливер“?

- **Предполагаме отговор:** Темата за пътуването (основна за романа) творбата на Суифт се включва във вековна литературна традиция, в която се открояват историите на Синбад Мореплавателя, на Одисей или на странстващия рицар Дон Кихот. Трактовката на пътуването при Суифт обаче е коренно различна. Гъливер е лишен от водеща страст, липсва му истински пътешественически устрем. Не го виждаме насочен към постигането на някаква конкретна цел. Не изглежда страстно желано от него и завръщането у дома, което е основен мотив в повечето разкази за пътувания. До голяма степен при него отсъства и моментът на самопознание, който е важен компонент от литературното представяне на пътуването.
- **Учител:** Защо проблемът за различието и другостта се превръща в основен предмет на литературата от века?
- **Предполагаме отговор 1:** И при трактовката на тази традиционна тема Суифт спори с оптимистичната визия на своята епоха за човешката личност и за богатството на нейния интелектуален и духовен потенциал, тъй като неговият герой Гъливер се сблъсква с другостта, с различието, но това не довежда нито до обогатяване на духовния му опит, нито до ново разбиране за себе си и за света.
- **Предполагаме отговор 2:** По времето, когато Суифт пише романа си, Европа играе доминираща роля в света. Конкретно Англия притежава огромна политическа и икономическа мощ. Тя се дължи до голяма степен на по-прогресивната в сравнение с останалите европейски държави политическа система. През 1688 г. там е установена конституционна монархия – форма на управление, при която кралската власт се контролира от парламента и поради това е значително по-демократична от абсолютната монархия. Друг фактор, който определя мощта на Англия, е нейната флота, чиято сила по това време е неоспорима. Това осигурява на страната привилегирована позиция по море. Английските кораби кръстосват световния океан, влизайки в контакт с непознати народи и култури. Тази експанзия извежда на преден план проблема за различието и другостта, превърнал се в основен предмет на литературата от века.
- Рубриката *Време за работа* включва задачи и въпроси, които изискват задълбочени познания върху съдържанието на текста и формирани умения за извличане, осмисляне и тълкуване на информацията в него. За да се постигне оперативност в изследователските дейности на учениците, работата върху първите две задачи е групова.
- **Учител:** Опишете външния вид на лилипутите и на великаните, с които се среща пътешественикът Гъливер, като аргументирате описанието им с пасажите от текста.
- **Предполагаме отговор 1:** Лилипутите са изключително дребни, малки човечета, представени през погледа на героя Гъливер по следния начин: „Сведох колкото мога по-надолу очи и видях, че това нещо беше човешко същество, не по-високо от шест инча, с лък и стрела в ръце и колчан на гърба. Междуременно усетих, че най-малко още четиридесет подобни същества (както предположих) следваха първото“. Като се има предвид, че един инч е равен на 2,54 см, следователно те са високи не повече от 15 – 16 см, което обяснява и тяхната „разходка“ по

тялото на Гъливер: „Признавам, че когато човечетата ходеха нагоре-надолу по тялото ми, често ми идеше да грабна четиридесет-петдесет от онези, които можех да досегна, и да ги запрата на земята“.

- **Предполагаме отговор 2:** В контраст с лилипутите великаните са огромни, впечатляващи с грамадните си размери създания: „Той изглеждаше висок като църковна камбанария; и доколкото можех да пресметна, при всяка крачка изминаваше около десет ярда. Смаян, изплашен до немай-къде, изтичах да се скрия в ечемика, откъдето го наблюдавах, застанал на камъка при отвора, да гледа назад към съседната нива отдясно; и го чух да вика с глас, много посилен от тръба; но звукът се носеше толкова нависоко, че без да се замислям, го взех за гръмотевица“.
- **Учител:** Направете описание на бита и битието на хората, населяващи Лилипутия и Бробдингнаг, като отново се аргументирате чрез текста.
- **Предполагаме отговор 1:** Хората, населяващи Лилипутия, се занимават с обичайните за човешкото всекидневие неща – хранят се с месо, пият вино, разговарят, спорят, смеят се и т.н., имат своята високопоставена личност, облечена в мантия, обкръжена от свита, държаща високопарни слова, служейки си с „всички ораторски похвати“. Лилипутите си имат император, кралски съвет, столица, храм и т.н., т.е. на пръв поглед дори и държавното им устройство до голяма степен изглежда правдоподобно за онова време. Същевременно още от самото начало те впечатляват със странностите си – воюват по един твърде примитивен за човека от XVIII век начин – със „стрели“ и „върви“. След сприятеляването на Гъливер с Императора и опознаването на нравите и обичаите на лилипутите, те изглеждат още по-озадачаващи: „Озадачаващ е например начинът, по който се подбира дворцовата администрация – според способността на кандидатите да изпълняват сложни подскоци на въже. Разликата между двете основни политически партии е, че едните носят обувки с високи токове, а другите – с ниски. Конфликтът на Лилипутия с Блефуску, друга подобна малка държава, е заради спора дали яйцата трябва да се чупят откъм острата страна или откъм тъпата“.
- **Предполагаме отговор 2:** Гъливер попада в Бробдингнаг по време на жътва, поради това и първото нещо, което го впечатлява (освен великанските размери на хората и житните класове) е „обработената земя“, т.е. героите са трудещи се земеделци. Такива са чифликчията с неговото семейство, слугите му и т.н. Тяхното ежедневие включва работата на нивата, грижата по стопанисването на дома, отглеждането на децата, заниманията с домашните любимци и т.н. Следователно отново на пръв поглед всичко е в рамките на обичайното/познатото, нещо повече – разказвачът ги описва като симпатични на външен вид хора: „Признавам, че тези разсъждения са твърде очевидни; не можех обаче да не си припомня, защото иначе читателят може да помисли, че тези огромни създания действително са някакви изроди; а което си е право, трябва да кажа, че са хубави хора; особено чертите на моя господар, макар и прост чифликчия, когато го гледах от шестдесет фута, ми изглеждаха съвсем съразмерни“. При това са грижовни: „Като свърши обедът, господарят ми отиде при ратаите си; и както можах да разбера по гласа и жестовете му, заръча строго на жена си да се грижи за мен“.

- **Учител:** Кое е необичайното в цялото това „описване“, защо всъщност авторът използва приемите на фантастиката, за да пресъздаде една болезнена реалност?
- **Предполагаме отговор:** Авторът използва приемите на фантастиката, за да пародира своето настояще. В разказа за несъществуващи места и неправдоподобни същества той намира свободата да проблематизира чрез модела на широко разпространените в литературата на Просвещението пътешественически повествования и дневници тъкмо идеализираната, обобщена, пределно абстрактна представа за цивилизация, а оттам и безпрекословното доверие в нея.
- **Учител:** А каква представа изгражда всичко това за самия автор – какъв човек е бил всъщност той, с каква чувствителност, с какъв морал; защо този човек се е вълнувал не само от себе си и от собствените си проблеми?
- **Предполагаме отговори** илюстрират уменията на ученика за формиране на собствена оценъчна позиция.
- **Учител:** А вие вълнувате ли се от проблемите на обществото, в което живеете? И какво правите днес; какво бихте сторили утре, за да се решат успешно те (съответните проблеми)?
- **Предполагамият отговор** насочва към актуализация на знанията и развиване на критичното мислене на ученика.

Решението на поставените задачи в рубриката *Ателие за майстори* изисква приложението на различни интерактивни методи и техники.

Учениците отново работят по групи, като първа група извършва съпоставка на двете знакови за епохата на Просвещението творби въз основа на следните две задачи:

1. На чие заглавие напомня следното (заглавие): „Животът и странните, удивителни приключения на Робинзон Крузо, моряк от Йорк, прекарал двадесет и осем години в пълна самота на необитаем остров край бреговете на Америка, близо до устието на голямата река Ориноко, където бил изхвърлен след корабкрушение, по време на което целият екипаж на кораба освен него загинал, с разказ за неочакваното му освобождаване от пирати, написани от него самия“.

2. А как назоваваме днес произведението с цитираното по-горе заглавие и кой е неговият автор? Какво ги свързва (авторът и произведението) с Джонатан Суифт и „Пътешествията на Гъливер“?

Втора група извършва съпоставка на версиите на творбата в двете изкуства – литература и кино въз основа на следната задача:

3. Запознайте се с филма „Пътешествията на Гъливер“ и съпоставете образа на главния герой в двете версии (литературната и филмовата) – кой образ ви допада повече и защо?

Груповата самостоятелна работа, провеждането на дискусия, стимулирането на творческата активност на ученика развиват формираните литературни и социкултурни компетентности¹.

Представените инвариантни модели на урок за нови знания и урок за упражнене илюстрират методическите подходи за изграждане на визираните в учебната

¹ Напомняме, че това е инвариантен модел на планиране на урок, в който задачите в отделните рубрики (а и самите рубрики) се поставят по преценка на учителя.

програма социокултурни и литературни компетентности при изучаването на „Пътешествията на Гъливер“ от Джонатан Суифт. Поради което и очакваните резултати са следните:

Очаквани резултати:

1. Съпоставя с личния опит интерпретираните в откъсите от „Пътешествията на Гъливер“ ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за Просвещението.
2. Познава същността и спецификите на понятието сатира.
3. Разпознава жанровите характеристики на романа, проявени в откъсите от „Пътешествията на Гъливер“.
4. Тълкува изучените откъси от „Пътешествията на Гъливер“ съобразно жанровите и/или културноисторическите характеристики на творбата.
5. Развива своя читателски/зрителски опит.
6. Развива своето критично мислене.

ИНВАРИАНТЕН МОДЕЛ НА УРОЧЕН ПЛАН ЗА ОБОБЩЕНИЕ

Учебникът по литература представя учебно съдържание (съобразно новата учебна програма по литература за 9. клас), предполагащо два обобщителни урока. Първият урок обобщава характерните особености на Просвещението, Романтизма и модерността както културни епохи и представителните за тях автори и произведения. Вторият урок за обобщение систематизира познанията за светогледните идеи, ценности и норми, проблеми и конфликти, отличителни за човека от Българското възраждане; както и за нашите възрожденски поети и писатели и техните литературнокласически произведения. И двата урока включват система от въпроси и задачи и попълване на таблици.

Настоящата разработка предлага инвариантен модел на втория обобщителен урок. Идеята на урочния план е в рамките на 40 – 45 мин да се систематизират и обобщят формираните литературни и социокултурни компетентности по отношение на същността и особеностите на Българското възраждане като литературен период и на включените в учебната програма автори и произведения. Разбира се, в този вид уроци стават видни и пропуските, недостатъчно усвоения/затрудняващия учебен материал и в този смисъл уроците за обобщение са симптоматични за резултативността на литературнообразователния процес.

Разчитайки на професионалните умения на учителя в изложения урочен план си позволяваме да включим повече от възможните за изпълнение в рамките на един учебен час въпроси и задачи, предоставяйки му правото да подбере тези от тях, които отговарят на педагогическия профил на аудиторията.

Тема на урока

Българското възраждане – преломен период за историческото и духовното развитие на българския народ

Цели на урока (образователни, възпитателни, развиващи):

А) Възпитателни:

Да се обобщят и систематизират формираните социокултурни компетентности по отношение на:

- светогледните идеи, характерни за Българското възраждане
- приликите и разликите между светогледните идеи на Ренесанса и Българското възраждане в контекста на културната динамика.
- интерпретираните в изучените текстове ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за Българското възраждане
- автори, изучени творби, жанрови специфики, герои, сюжети, мотиви, време на създаването им
- специфичните начини на въздействие в изучените творби от Българското възраждане.

Б) Образователни:

Да се обобщят и систематизират формираните литературни компетентности по отношение на:

- интерпретацията на изучените творби от Българското възраждане съобразно културноисторическите им характеристики
- словесните форми, родове и жанрове на литературата на Българското възраждане
- тълкуването на изучените творби от Българското възраждане съобразно родовите и/или жанровите им характеристики
- междутекстовите връзки и съотнасяния между изучаваните творби
- функциите на разпознатите литературни похвати, тропи и фигури в изучените творби.

В) Развиващи:

Да се обобщят и систематизират формираните литературни и социокултурни компетентности чрез:

- разбиране, осмисляне и тълкуване на извлечената от изучаваните текстове информация
- идентифициране и оценяване на специфични начини за въздействие в изучаваните литературни творби
- самостоятелна оценъчна позиция по отношение на значимостта на авторите от Българското възраждане и техните произведения за духовното развитие на българската нация.

Вид на урока – урок за обобщение

Методи, дидактически средства и похвати:

Историко-типологичен метод, метод на интерпретацията, съпоставителен метод; интерактивни методи и техники; беседа/семинар, самостоятелна работа с текста; работа по групи;

Учебни ресурси:

1. Учебник по литература за 9. клас, ИК „Анубис“, С., 2017.

2. Методика на литературното образование, Румяна Йочева, Ш., 2008.

Ход на урока:

1. Въвеждаща учебна ситуация (5 – 10 мин):

Актуализация на опорни знания:

Естетическото въздействие на другите изкуства в обучението по литература е безспорно, поради което началото на урока може да се постави с декламация или музикални изпълнения на произведения от български поети, творили през различните периоди на Българското възраждане (напр. декламацията на „Не пей ми се“ от П. Р. Славейков може да бъде съчетана с песенните версии на „Вятър ечи Балкан стене“ от Д. Чинтулов и „Хайдутин“ от Христо Ботев). Следват въпроси от типа: *Кои са авторите на четите произведения? С какъв период от нашето литературно развитие ги свързваме? Какви чувства, емоции пораждаат тези творби у вас? Съществува ли различие в породените от тях внушения и как си обяснявате това?*

Мотивирано въвеждане на темата:

Темата на урока произтича от поставените цели по отношение на предвиденото за обобщаване и систематизиране учебно съдържание.

2. Учебни ситуации за разкриване на учебното съдържание (20 – 25 мин):

Първата и втората задача се реализират чрез система от въпроси и задачи.

Първата задача цели чрез репродуктивна беседа да се реконструира същността на епохата, периодизацията ѝ и дискурсите (исторически, философски и социокултурен).

- **Учител:** Какво знаете за Българското възраждане?
- **Предполагам отговор:** Българското възраждане е изключително важен период за историческото и духовно развитие на българския народ. Двете столетия (XVIII и XIX век), които то обхваща, са свързани с бавни, но осезаеми промени в производството и търговията из нашите земи, в нарасналите социални и културни потребности на населението, в народопсихологията на българите. Народът ни преодолява регионалната си затвореност, изолираността си от останалия християнски свят, започвайки да се приобщава към ценностите на буржоазната цивилизация. Чрез съпоставката между Европейския ренесанс и Българското възраждане втората задача „преговаря“ (по отношение на Ренесанса) и систематизира и обобщава (съответно по отношение на Българското възраждане) формираните компетентности. За нейното изпълнение е уместно разделянето на учениците по групи², като беседването би могло да протече в следния вид:
- **Учител:** Направете съпоставка между Българското възраждане и Европейския ренесанс, като обърнете внимание на следното:
  - А) Наименование
  - Б) Време
  - В) Фактори
  - Г) Периодизация
  - Д) Идеология
  - Е) Представителни автори и произведения

---

² Групите могат да бъдат две, всяка от които работи в съответната област – Ренесанс или Българско възраждане, а могат и да са шест, в съответствие с обговаряните специфики на епохата и литературния период.

- **Предполагаме отговор А (наименование):**

Наименованието на Българското възраждане е определено от настъпилите промени в българското общество, свързано със сложните и динамични процеси, които могат да се проследят както в материалния, така и в духовния живот на българското общество. Те бележат прехода от Средновековието към новите, модерните времена. Думата „възраждане“ е буквален превод на думата „ренесанс“. Българското възраждане е силно повлияно и типологически съответствало на Европейския ренесанс. Но пълното покриване между тях не е точно. Нашето обществено и духовно пробуждане има свои специфични белези на развитие, по-различни цели, поради което е по-правилно процесите от XVII – XIX век да носят наименованието Българско възраждане, а не Ренесанс.

Наименованието на епохата Ренесанс (*Renaissance* на френски език означава „възраждане“) отразява една от определящите ѝ ориентации – възраждането на античната културна традиция. Ренесансът е период от европейската история, който играе ролята на мост между средните векове и новите времена и има решаващо значение за културното развитие на Западна Европа.

- **Предполагаме отговор Б (време):**

Двете явления не съвпадат и хронологически. Нашето Възраждане значително закъснява спрямо Европейския ренесанс. Макар единични негови белези да се проявяват още през XIII – XIV век, с падането на Второто българско царство естественият процес на духовното ни развитие е драматично прекъснат и задържан за дълъг период. Докато в Италия и други западноевропейски страни ренесансовите процеси се разполагат в петнайсетото и шестнайсетото столетие, у нас те се разгръщат три века по-късно. Сред специалистите има различни виждания за хронологическите граници на периода, в който се простира Българското възраждане. Относно началото му преобладава мнението, че то е от 60-те години на XVIII век и е свързано със създаването на Паисиевата „История славянобългарска“. Но направено съвсем наскоро научно откритие може да „смъкне“ това начало по-назад във времето. Беше намерен ръкопис на авторския труд на чипровеца Петър Богдан Бакшев, озаглавен „За древността на бащината земя и на българските неща“, който предшества произведението на Паисий със сто години. Няма пълно единомислие и по въпроса за края на епохата. Отделни учени го виждат през 70-те години на XIX век, когато просветното и църковното движение достигат своята кулминация и когато българската нация е официално призната за самостоятелна общност в рамките на Османската империя. Други го свързват с края на Руско-турската освободителна война (1877 – 1878). Трети подчертават, че в резултат на Берлинския конгрес пълна независимост на българските земи е постигната едва чрез Съединението (1885), когато се преодолява изкуствената разпокъсаност между Княжество България и Източна Румелия. Въпреки разногласията напоследък се налага становището, че Българското възраждане се разполага във времето от началото на XVIII до последното десетилетие на XIX век. Ренесансът не се развива еднолинейно или синхронно. В различните страни той се проявява в различни моменти и чрез разнообразни форми. Като образцов вариант на Ренесанса се мисли Италианският ренесанс, който

продължава около два века и половина (откъм средата на XIV до втората половина на XVI век). В останалите европейски държави ренесансовите развията започват по-късно (във Франция – през XVI век, в Испания и Англия – през втората половина на XVI и началото на XVII век).

- **Предполагаме отговор В (фактори):**

В Българското възраждане белезите на промяната най-напред се виждат в материалната сфера. Подемът в земеделието, разширените търговски контакти със съседни, а и с по-далечни страни, възникването на манифактурата, а след нея и на фабричното производство – всичко това води до икономическо замогване на населението, до оформяне на чорбаджийска класа и обособяване на една нова прослойка от интелегенти – образовани българи, които не са пряко обвързани с църквата. Периодът се характеризира и с културно-просветно обновление.

По отношение на Ренесанса можем да отбележим следното: Докато за средновековната култура определящи са феодалната и християнската идеология, решаваща роля за изграждането на културата на Ренесанса играят буржоазните отношения, зародили се още в недра на феодалното общество. Те са най-типични за града, където развитието на занаятите и особено на манифактурата води до основни промени в обществената структура. Новата градска култура се развива на основата на средновековната, но въпреки това тя е качествено нова, тъй като ценностно се ориентира не към съсловните и религиозните норми, а към интересите и стремежите на индивида, определени от идеала за свободната воля на независимата човешка личност.

- **Предполагаме отговор Г (периодизация):**

Както бе отбелязано, в рамките на двете столетия се оформят три подпериода на Българското възраждане. Първият обхваща целия XVIII и първата четвърт на XIX век. Определя се като Ранно възраждане – тогава започва формирането на народностното и гражданското съзнание у българина. Вторият е от края на 20-те години на XIX век до Кримската война (1853 – 1856). Негов белег са две мощни национални движения: борбата за развитие на модерна просвета и борбата за независима българска църква. Третият е от края на Кримската война до 90-те години на XIX столетие. Това е зрялото, същинското Българско възраждане, когато българската нация е призната, родната църква скъсва с Гръцката патриаршия, а културното развитие достига своя разцвет. Разбира се, границите между отделните периоди имат съвсем условен характер и не бива да се абсолютизират – те се използват, за да се открият различните степени на зрялост на възрожденските процеси.

Ренесансът се разгръща в две основни фази, първата от която бива означавана като Ранен ренесанс, а втората като Висок ренесанс.

Ранният ренесанс се свързва с италианската култура от XIV век, на която е присъщо оптимистичното световъзприемане и интелектуалната самоувереност. Литературата на този етап представя човека в житейската му активност и подвижност, но без особена психологическа дълбочина.

Високият ренесанс е свързан идеологически с кризата на хуманизма, която започва през XVI век. Тъй като това е времето, когато ренесансовото движение обхваща останалите страни от Западна Европа, в тяхната култура се про-

явяват предимно кризисните умонастроения, докато оптимистичната фаза се оказва стеснена до отделни десетилетия.

- **Предполагаме отговор Д (идеология):**

Ренесансът в Европа е преди всичко преодоляване на средновековния теоцентризъм (мислене, по силата на което светът е организиран съобразно божествената воля и божествения разум) и замяната му с философията на антропоцентризма – светогледна нагласа, според която човекът е най-висшата ценност на битието, той е мярката на всички неща. А Българското възраждане, което се развива във време на робство (аналогично на това при съседните ни балкански народи), има друга, изключително важна задача: да пробуди националното съзнание, да повдигне духа за освобождение и да подтикне българите към активна борба за отвоюване на националната им независимост. Затова, както казва литературният историк Светлозар Игов, Българското възраждане има силно изразен етноцентричен характер (етнос – народ). Проблемът за човешката личност отново е водещ, но основна ценност е сливането на индивида с националния колектив: човекът намира своята най-висша и пълноценна изява в приноса си към възстановяването на българската държава, която задълго не присъства на картата на света. Идеите за свободата на отечеството и за патриотизма доминират над всички останали хуманистични стремления, които дават облика на периода у нас.

Хуманизмът (от лат. *homo* – човек) на Ренесанса е културна програма, която идва като смяна на средновековната схоластика. Основното съдържание на хуманизма се определя от стремежа към създаване на нова култура, която да отговаря на свободното развитие на автономната човешка личност, освободена от догмите и опеката на църквата, на базата на опита, почерпен от античната традиция.

- **Предполагаме отговор Е (представителни автори и произведения):**

Представителни фигури за преходния период на възрожденската литература са Паисий Хилендарски с „История славянобългарска“ и Софроний Врачански с христоматийното „Житие и страдания грешного Софрония“. За втория ѝ период като големи фигури се сочат Петър Берон, автор на първия български светски учебник, както и Неофит Рилски, Неофит Бозвели и Емануил Васкидович: видни просветители и учебникари, свързали дейността си с първите светски образователни центрове по нашите земи – Габрово, Свищов, Панагюрище и др. Третият период, който условно започва от средата на века, е белязан от създаването на същинска художествена литература. Пълноценно се развиват новобългарската поезия, прозата и драматургията, разгръща се периодичният печат, полагат се основите на литературната критика. Промените са свързани с имената на такива знакови творци на българската възрожденска литература като Найдено Геров, Добри Чинтулов, Иван Богоров, Константин Фотинов, Сава Доброплодни, Георги Раковски, Васил Друмев, Добри Войников, Петко Р. Славейков, Любен Каравелов, Христо Ботев. От посочените имена са изучавани Петко Р. Славейков, автор на „Изворът на Белоногата“, и Христо Ботев, автор на „Майце си“, „Моята молитва“, „Хаджи Димитър“, „Обесването на Васил Левски“, „Странник“, „Политическа зима“ и „Смешен плач“.

Писателите от епохата на Ренесанса са хуманисти. Тяхното творчество обичайно съчетава художествени им интереси със задълбочени научни търсения. Тъй като основополагащ за хуманизма е идеалът за всестранно развитата личност, която притежава широки познания във всички области, на този идеал съответства и типът на ренесансовия творец. От нейните представителни автори и произведения се запознахме с Бокачо – „Декамерон“, Сервантес – „Дон Кихот“, Шекспир – „Хамлет“, Шекспир – сонети. Третата и четвъртата задача целят отново репродукция на овладените знания чрез събеседване в следния вид.

- **Учител:** А какво знаете за литературата на Българското възраждане – какво я свързва и „разделя“ със старобългарската литература; каква е връзката ѝ с фолклора; каква е ролята ѝ за нашето национално развитие?
- **Предполагаме отговор:** Литература на Българското възраждане се нарича книжнината, създавана през XVIII и XIX век. Тя е естествено продължение на старобългарската литература, но за разлика от нея не е обременена със задачата да утвърждава религиозния мироглед, не е обвързана с институцията на църквата – нейният основен обект на изображение е личността, която е представител на гражданското общество. Възрожденската литература е тясно свързана и с фолклора, и то не само защото значителна част от нейните творци проявяват изследователски интерес към него. Писателите от периода осъзнават естетическата стойност на народното творчество, осмислят го като извор на художествени и възпитателни идеи, които „захранват“ авторските им творби.
- **Учител:** Посочете имената на изучаваните автори и произведения от българската възрожденска литература, като представите накратко биографията на всеки автор.
- **Предполагаме отговори** включват цитиране на изучаваните автори и произведения, както и синтезирано представяне на биографичния и творчески път на възрожденските творци, включени в учебната програма. За целта учениците се разделят на три групи, като говорителят на всяка от тях представя биографична справка за Паисий Хилендарски, П. Р. Славейков и Христо Ботев.
Следващите задачи изискват попълване на таблици, които обобщават и систематизират знанията за жанровите характеристики на текста и затвърждават и надграждат уменията за тълкуване му по съответните интерпретативни равнища.
- **Учител:** Посочете жанровете и жанровите специфики на разглежданите произведения от литературата на Ренесанса в следната таблица:

Автор Произведение	Жанр	Специфики
Паисий Хилендарски „История славянобългарска“	история с коментар	Изследователите на творбата я разглеждат и като съчетание от различни жанрове. В основата е историческото съчинение, а в определени моменти в него се проявяват летопис, хроника, публицистични елементи.
П. Р. Славейков, „Изворът на Белоногата“	поема	лиро-епическа творба, по жанр – поема
Хр. Ботев: „Майце си“	елегия	елегична творба със силно изразено изповедно начало
„Моята молитва“	стихотворение	Решено като диспут между човека и бога, стихотворението има философски характер. То е колкото разговор/обръщение към създателя, толкова и драматична изповед на самотник.
„Хаджи Димитър“	балада	В творбата присъстват елементи, познати от фолклорната балада (митологичните образи на самодивите, на зверовете, загадъчните трансформации на живота и смъртта). Но редом с тях са налични и явни белези на одата – по тържествен начин творбата възвеличава подвига и утвърждава вечността на спомена за трагичната гибел на бореца за свобода.
„Обесването на Васил Левски“	елегия	Скръбната емоция пронизва творбата от край до край, ритъмът е тежък, реквиemen, у читателя се създава усещане за абсолютна невъзстановимост от загубата.
„Странник“	сатирично стихотворение	Сатиричното отношение към обобщения образ на странника изразява Ботевата нетърпимост спрямо всеки, доброволно склонил глава пред робията.

- **Учител:** Посочете водещите теми и мотиви в „История славянобългарска“ от Паисий Хилендарски и помислете върху следния въпрос: Какви послания отправя авторът и към кого са насочени те?
- **Предполагаме отговор:** В Паисиевото произведение се очертават няколко основни тематични линии. Това са темите за произхода на българския род и език, за политическото укрепване на българската държава, за културните и духовните постижения на българите. Авторът поставя акцента върху славното минало на българския народ, за да събуди у своите читатели чувството за национална принадлежност. Мотивите за родното, „своето“, българското присъстват във всички части на „Историята“. Те са пряко свързани с мотива за срама. Още в предисловието на творбата се поставят проблемите за чуждопоклонничеството и за родоотстъпничеството. Осъзнаването на ползата от историята и познаването на своя роден език според Паисий са основните средства за опазването на българското от чуждите посегателства и за съхраняване на националните ценности. Важни теми в „История славянобългарска“ са пробуждането на българския род, отношението „ние и другите“, разгледано чрез съпоставянето на българите с другите народности (гърци, сърби).
Паисий адресира произведението си към два типа читатели и слушатели, като още предисловието започва с обръщение към тях.
На първо място това са родолюбивите българи. Те обичат рода и отечеството си. Авторът вярва в тяхната любознателност и в желанието им да научат още за „своя род и език“. „Написах я за вас – отбелязва Паисий, – които обичате своя род и българското отечество“. Вторият вид читатели са чуждопоклонниците и родоотстъпниците. Това са хората, които се срамуват да признаят българското си потекло.
- **Учител:** Попълнете таблицата, като направите съпоставка между между посочените произведения въз основа на съответните интерпретативни равнища³:

---

³ За улеснение на колегията предлагаме попълнени основните интерпретативни равнища с ясното съзнание, че това е трудно постижимо в рамките на един учебен час. Разбира се, право на учителя е да подбере тези задачи, които отговарят на познавателните възможности на аудиторията (на учениците от класа), както и съответните подусловия (графи от таблицата), прилагайки различни подходи – работа по групи (попълващи отделните интерпретативни равнища); работа само върху определени графи; работа върху графи, възложена като допълнителна задача за домашна работа или пък като самостоятелна работа на ученици с изявени интереси и достижения по учебната дисциплина и т.н.

Автор Произведение	Теми, мотиви, проблеми	Сюжет
<p>П. Р. Славейков „Изворът на Белоногата“</p>	<p>Водеща е темата за преимуществата на родното пред чуждото.</p> <p>Темата за различията между града и селото се схваща в по-широк, алегоричен план (два мирогледа – патриархален и буржоазен, между които стои непреодолима пропаст).</p> <p>В самия край на поемата се включва и мотивът за неразделните влюбени, пред чиято искрена обич няма власт дори и смъртта.</p> <p>Фолклорни мотиви: за обречеността, която е следствие от нарушена забрана, за вграждането, за „неразделните влюбени“ след смъртта.</p>	<p>Красивата кротка Гергана и личният ерген Никола, създадени един за друг, споделят взаимно своята любов. Една вечер на връщане от седянка, докато изпраща девойката, Никола пожелава китката ѝ. Гергана му отвърща, че знак за обич не се дава в нощните часове, защото тогава властват силите на злото; тя ще му даде китка на утрото, когато иде на извора за вода. Черна веда обаче подслушва разговора между влюбените и решава да ги погуби. Рано на идния ден Гергана отива на извора, но край него вместо Никола вижда везир, разпънал палатки с войската си през нощта. Впечатлен от хубостта ѝ, той започва да я придумва да тръгне заедно с него към Стамбул, да стане ханъма. Девойката отказва. Тя отхвърля не само изкусителните предложения за несметни богатства и охолен живот, но и заплахите, че господарска воля не се пренебрегва. Спокойно, но непреклонно младото момиче отстоява преимуществата на родния си край пред столицата, уютата на бащиния дом и пъстрата градинка – пред златните сараи. Признава, че дори и насила да бъде отведена, сърцето ѝ ще остане свързано завинаги с обичните родители и любимия Никола. Смаян от нейната неизкушимост и решителност, везирът зачита волята ѝ и в знак на уважение заръчва изворът да стане чешма.</p> <p>Дюлгери подхващат градеж, но из селото се понася слух, че са вградили Герганината сянка. Девойката залянява и умира. След погребението Никола отива да прелее гроба, но не се връща и никога повече не го вижда. Само нощем някъде от дълбоко се чува мелодията от цафарата му, когато духът на Гергана се вестява край чешмата.</p>

Комп. особености и похвати	Време-пространство	Герои	Езиково-стилистични особености
<p>В композицията на поемата отчетливо могат да се обособят четири части:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● черна веда подслушва влюбените; ● среща между везира и Гергана; ● враждане и смърт на девойката; ● изчезване на Никола и възплътяване на Гергана нощем край чешмата. <p>В обема им има видима несъразмерност – първата, третата и четвъртата са значително по-кратки от втората част.</p> <p>Самò по себе си това несъответствие в размера е значещо: тъкмо в диалога между двамата главни герои се очертават основните качества на характерите им, изясняват се и идейните послания на произведението към читателя.</p> <p>Забелязва се и друга особеност на композицията. Първата и четвъртата част разработват традиционни фолклорни баладични мотиви. Затова можем да твърдим, че в постройката на своята литературна поема Славейков е заложил на рамкиращата форма: в рамката на баладичното е разгърнат един вълнуващ, драматичен поетически разказ за духовната красота и моралната сила на българката.</p> <p>Съществена роля в структурата на произведението има и епиграфът, който „предоставя“ на читателя най-важния ключ към текста: че той трябва да бъде четен и осмислен през едно народно предание, тоест през нравствено-ценностните предпочитания в миросгледа на патриархалния колектив, а не на новите модерни времена.</p>	<p>Алюзия с фолклорния модел; роля на опозицията „свое – чуждо“, където „своето“/„родното“ се свързва със сакралното време и хармонично подреденото пространство, типични за патриархалния модел, а „чуждото“ се свързва с хаоса, със силите на злото, нахлуващи с новото, непознатото за патриархалния човек време.</p>	<p>Гергана Везирът Никола Митологични образи</p>	<p>постоянни епитети, клиширани сравнения, етимологични фигури, галювни и умалителни думи, характерни за българската фолклорнопоетическа традиция: „пиле шарено“ „кротко агънце“, „бисер между мъниста“, „вакло огиче пред стадо“ и мн.др.</p>

Автор Произведение	Теми, мотиви, проблеми	Сюжет
Хр. Ботев: „Майце си“	темата за майката; темата за прекършения полет на младостта и излъгани надежди; темата за самотата на лирическият аз; мотивът за скитничеството на романтичния бунтар	
„Борба“	темата за отнетия смисъл на живота, за болезнената липса на житейска перспектива; мотивите за нетърпимостта към социалната несправедливост, за отвращението от лъжата в обществените отношения и утвърждаването на революцията като начин за хуманизирането на света	
„Моята молитва“	темата за човека и Бога; мотивите за нетърпимостта към социалната несправедливост, отвращението от лъжата в обществените отношения и утвърждаването на революцията като начин за хуманизирането на света	

Комп. особености и похвати	Време-пространство	Герои	Езиково-стилистични особености
композиционна рамка, поставена от първите и последните стихове	Алюзия с фолклорния хронотоп, породена от доминантната функция на опозицията „свое – чуждо“.	Лирическият аз Майката	фолклорни заемки, библейски препратки, реторични въпроси, постоянни епитети, синтактичен паралелизъм и др.
монолитна, стройна	Противопоставяне на доминиращите нагласи в „глупашкото“ пространство, удържащи социалните неправди и неправилно устройства обществен ред, установени още в зората на човечеството; поглед към бъдещето, свързано с отхвърляне на миналото и радикална промяна на настоящето.	Лирическият аз „общественият мъчител“ и неговите поддръжници	парафразирани, фолклорни заемки, алегорични образи, библейски препратки, възходяща градация на чувството, експлицирана в реторично възклицание, постоянни епитети и др.
антитезисна постройка на творбата, носеща отрицанието на основните религиозни постулати и утвърждаване на „бога на разума“	Подсилващият антиитезисните внушения хронотоп, визиран в следните категорични противопоставяния: „небесата“ (място на официозния бог) и „сърцето и „душата“ (вместилища за бога на разума); „миналото“ (време на безрезервно приемане на християнските догми) и „настоящото“ (време на тяхното отрицание/време на приближаващия празник).	Лирическият аз Богът на разума	библейски препратки, кратки, лаконични патосни изрази; нарочни отрицания; анафори, епифори, постоянни епитети и др.

Автор Произведение	Теми, мотиви, проблеми	Сюжет
„Хаджи Димитър“	основна тема – противопоставянето на физическата смърт и духовното безсмъртие	
„Обесването на Васил Левски“	темата за смъртта на най-достойните, единствените и незаменимите	

Комп. особености и похвати	Време-пространство	Герои	Езиково-стилистични особености
<p>Баладата се състои от 12 четиристишни строфи, чиито стихове са организирани от кръстосана рима. В цялостната композиция на творбата е заложен ефектът на резките обрати и смисловите противопоставяния.</p>	<p>Кръговост, цикличност на времето, подсилваща внушенията за вечната борба между живота и смъртта; символика на пространствената опозиция „горе – долу“ („горе“ е Балканът, място на героиката на безсмъртието; „долу“ е полето на робското на настояще, на тъгата и страданието); „придаване“ на вселенски размери на пространството, асоцииращи със значимостта на героичния подвиг.</p>	<p>Лирическият говорител Юнакът Жетварките робини Митичните създания Хайдушкият Балкан</p>	<p>библейски преpratки; фолклорни заемки; синтактична симетрия, кръстосани рими, алитерации, асонанси, метафорична многозначност и др.</p>
<p>Една от най-кратките лирически творби на Ботев, състояща се от пет четиристишни строфи с кръстосана рима. Чрез директното обръщение към родината майка първият и последният стих имат функция на своеобразна рамка.</p>	<p>Символика на времепространството: „зимата“ – сезон, пораждащ асоциации със съня в природата и с „вечния сън“ – смъртта; символика на опозицията „високо – ниско“ – („високо“/„горе“ е мястото на бесилото, на подвига и безсмъртието; „ниско“/„долу“ е пространството, обитавано в настоящето от роба, пространство на апокалиптичния хаос и страданието.</p>	<p>Лирическият аз Родината майка Единият син на България</p>	<p>библейски преpratки, фолклорни заемки; възходяща градация на чувството, експлицирана в реторично възклицание, образен и синтактичен паралелизъм, нарочни повторения (четирикратно повторение на глагола „плача“), олицетворения, алитерации, асонанси и др.</p>

Автор Произведение	Теми, мотиви, проблеми	Сюжет
„Странник“	<p>темата за вродената нетърпимост на свободолюбивия човек към примирилия се с робското настояще „странник“/„скот“; темата за неправдите и униженията, на които е подложен българският народ в условията на робското настояще; мотивът за пътя; мотивът за избора</p>	

Комп. особености и похвати	Време-пространство	Герои	Езиково-стилистични особености
<p>Стихотворението се състои от дванадесет четиристишни строфи, чиито стихове са организирани от кръстосана рима. В единадесет от строфите лирическият говорител се обръща към героя „странник“. В хода на своя „утешителен“ монолог говорителът разкрива картината на ужасното робско настояще, както и иронично-презрителното си отношение към своя „събеседник“, към безразличието му спрямо случващото се с неговия род и народ. Дванадесета строфа обобщава авторовата позиция.</p>	<p>Символика на авторските послания, изразена чрез опозицията „родно – чуждо“. Странникът идва от хаоса на чуждото/на чужбината и би трябвало да срещне уют, подредеността на родното; но вместо това намира поруганото от насилника родно пространство (символизирано в свещените за тогавашната българска реалност „бащина къща“, „хоро“, „трапеза“). Авторското послание се носи и от основното глаголно време – бъдеще в миналото, символизиращо безкрайната повторемост на робското съществуване.</p>	<p>Лирическият говорител Лирическият герой, останал докрай анонимен поради своето безличие, своята бездуховност и бездушие</p>	<p>фолклорни заемки; ирония, стигаща до сарказъм; контраст; градация на чувството, хипербола, литота, епитети, нарочни повторения, анафора и др.</p>

Задача осма обобщава знанията за тълкуване на изучаваните литературни текстове съобразно културно-историческите им характеристики, обусловени от принадлежността им към Българското възраждане като литературен период. Отговорите по поставената задача открояват уменията за комуникация с текста (познаването на отношенията *автор – текст – читател*) и съответно за идентифициране и оценяване на специфичните начини за неговото въздействие.

- **Учител:** Коментирайте специфичните начини за въздействие в посочените по-горе творби.
- **Предполагаме отговор 1:** Творбата на видния възрожденски творец Петко Славейков „Изворът на Белоногата“ въздейства с автентичното звучене на „народното предание“ за изключително смелата и безусловно предана на „родното“ българска девойка. Подобно на голяма част от авторските произведения на Българското възраждане и това носи следи от силното влияние на народното творчество (фолклорната първооснова на сюжета; наличието на типични за народната балада мотиви: за обречеността, която е следствие от нарушена забрана, за вграждането, за „неразделните влюбени“ след смъртта; стилино-езиковите особености, присъщи на народната песен – постоянни епитети, клиширани сравнения, етимологични фигури, гальовни и умалителни думи, характерни за българската фолклорнопоетическа традиция). В същото време в лиро-епическото произведение е много силно изразено авторското начало. То се прокарва чрез идеята за нравствената неподкупност и родолюбие. Не е трудно посланието на творбата да се свърже и с друга, актуална за периода идея, която винаги е била водеща в творчеството на Славейков: с тревожния размисъл за необходимите жертви на обществения градеж. Така поемата е асимилирала и преосмислила фолклорните мотиви, за да ги подчини на по-мощни литературни задачи.
- **Предполагаме отговор 2:** Художественото въздействие на Ботевите творби е плод на актуален, както за времето си (60-те и 70-те години на XIX век), така и днес, авторов светоглед и на уникален творчески рисунок. Текстовете му съдържат характерните отлици на литературата в края на Българското възраждане – темите за робството и свободата, за живота и смъртта, за героиката и безсмъртието и др.; наличието на библейски сюжети и реминисценции; влияние на фолклора и в съдържателен, и в естетически план и др. Но това, което ги „превръща“ в творби единствено и само на Ботев, са възпелите в специфичен художествен изказ идеи на революционера демократ, на мислителя хуманист, на човеколюбца, поставил обичта към отечеството и ближния над всичко. Неговото духовно и идейно израстване намира своята проекция в поетическите му текстове, впечатляващи с тъжната съкровена изповед на самотния романтик в „Майце си“, неразбран от останалите в робското пространство; с настъпилата трансформация в мисловните нагласи и душевното състояние на лирически аз, обусловена от открития смисъл на съществуването в саможертвената „Борба“; в патосния оптимизъм пред бога на революцията в „Моята молитва“. Прозрял безсмъртието на всички, дали живота си за свободата на България в „Хаджи Димитър“, Ботевият лирически герой отдава синовната си почит на родината, прекланяйки се пред паметта на **Единия** български син в „Обесването на Васил Левки“. В цити-

раните текстове проличава Ботевият език и стил, синтезиращ по своеобразен начин митично, библейско и фолклорно в художествено, отличаващо се със своя лаконизъм и силна експресия, слово.

- Последната (девета) задача гласи следното:

9. Изгответе мултимедийна презентация или буктрейлър, представящи (по ваш избор) произведения от българската възрожденска литература в другите изкуства. Какви емоции пораждаат представените по този начин творби у вас? А какви национални и общочовешки идеи откривате в тях (в презентирания творби)?

Задачата може да бъде възложена за домашна работа. Тя е съобразена с интегралния подход, чрез нея се експонира връзката на литературата с другите изкуства. Изготвените мултимедийна презентация или буктрейлър и съпровождащите коментари способстват за изграждане и на друга ключова компетентност – „дигиталната“.

Всяка от поставените задачи би могла да се осъществи чрез групово самостоятелна работа.

Очаквани резултати:

1. Познава значението на Българското възраждане като литературен период.
2. Различава отличителни за Българското възраждане светогледни идеи.
3. Съпоставя с личния си опит интерпретирани в изучените текстове ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за Българското възраждане.
4. Свързва изучените творби с имената на техните автори, с жанровете, с героите, със сюжетите и с мотивите им, с културната епоха на създаването им.
5. Подбира, извлича и обработва съобразно няколко критерия информация от различни източници, за да изпълни самостоятелно конкретна задача – изследователска, комуникативна или творческа.
6. Тълкува изучените творби от Българското възраждане съобразно културно-историческите им характеристики.
7. Разпознава словесни форми, родове и жанрове на литературата.
8. Тълкува изучените творби от Българското възраждане съобразно родовите и/или жанровите им характеристики.
9. Разпознава литературни похвати, тропи и фигури и обяснява функциите им в изучените творби.
10. Познава отношенията *автор – текст – читател* и умее да оценява начини на въздействие на текст.

ТЕСТОВЕ

ПЪРВИ РАЗДЕЛ

1. Напишете заглавието на роман от епохата на Просвещението, за който е валидно, че представлява възторжена прослава на труда, на практичния разум и самоинициативата: _____

2. Литературен похват, с помощта на който се разобличават и критикуват индивидуални или обществени пороци, осмиват се конкретни личности, съсловия или явления, се нарича _____

3. Устойчиви символи в изкуството на Романтизма са (попълнете липсващото):

А) синьото цвете

Б) планината

В) върхът

Г) _____

4. Дългите и обстоятелствени заглавия, които играят роля на рекламни анотации на художествените творби, са характерни за литературата на _____

5. Свържете правилно имената на представителите на Романтизма със съответните страни:

А) Е. Т. Хофман

1. Русия

Б) Шатобриан

2. Германия

В) Пушкин

3. Англия

Г) Пърси Биш Шели

4. Франция

6. В композицията на кой роман е заложен принципът на огледалната симетрия?

А) „Дядо Горио“

Б) „Мадам Бовари“

В) „Евгений Онегин“

Г) „Пътешествията на Гъливер“

7. Интересите към фолклора, митологията и историята усилено се проявяват през периода на _____ (попълнете липсващото).

8. Дългата експозиция, която не само въвежда в атмосферата, но и обръща внимание върху предметите, които заобикалят хората, е характерна композиционна особеност за романите на _____
_____ (попълнете името на автора).

9. През кой период в културата на Западна Европа доминираща роля започва да играе позитивизмът?

- А) началото на XVIII век
- Б) средата на XIX век
- В) края на XVIII век
- Г) средата на XX век

10. Водещ жанр в литературата на реализма е:

- А) поемата
- Б) комедията
- В) пътеписът
- Г) романът

11. Кое от изброените имена **НЕ Е** на представител на литературното направление социален реализъм?

- А) Даниел Дефо
- Б) Стендал
- В) Чарлс Дикенс
- Г) Гюстав Флобер

12. Автор на стихосбирката „Цветя на злото“ е:

- А) Шарл Бодлер
- Б) Александър Пушкин
- В) Артюр Рембо
- Г) Стефан Маларме

13. За художествения авангард са присъщи (отбележете излишното):

- А) експерименталното творчество
- Б) преклонението пред старите авторитети
- В) отрицанието на миналото
- Г) стремежът към нов тип художествено изживяване

14. Посочете синоним на АВТОРЕФЛЕКСИЯ.

- А) самоизолация
- Б) самостоятелност
- В) самонаблюдение
- Г) саможертва

15. Едгар Алан По е виден представител на:

- А) американския символизъм
- Б) френското просвещение
- В) руския романтизъм
- Г) английския реализъм

16. Специфичното възприятие на есенния вятър като *цигулков плач*, чувството за униние и себеизживяването като *отбрулен лист* са присъщи на лирическия герой от „Есенна песен“, чийто автор е _____ (попълнете името).

17. Основен повествователен модел, по който се градят Балзаковите творби, е *типичен герой в _____ обстоятелства* (попълнете липсващото).

18. За кой прочут романов персонаж от френската литература на XIX век движеща сила не са просперитетът и парите, а желанието за бягство от обикновеното, от баналното ежедневиe?

- А) Ема Бовари
- Б) Йожен дьо Растиняк
- В) дядо Горио
- Г) Шарл Бовари

19. Кой от изброените западноевропейски автори оказва силно влияние върху творчеството на Александър Пушкин?

- А) Балзак
- Б) Бодлер
- В) Байрон
- Г) Суифт

20. За изкуството на _____ е характерна промяната на идеята за твореца, на когото вече не се гледа като на майстор занаятчия, усвоил регламентирани правила, а като на вдъхновена личност, която открива нови пътища за артистичния си дух (попълнете липсващото).

ВТОРИ РАЗДЕЛ

1. През кой период се развива Българското възраждане?

- А) XIV – XIX век
- Б) XVI – XVIII век
- В) XVIII – XIX век
- Г) XVII – XXI век

2. Отбележете вярното твърдение.

А) Европейският ренесанс и Българското възраждане съвпадат хронологически и имат еднакъв характер.

Б) Европейският ренесанс и Българското възраждане не съвпадат хронологически, но имат еднакъв характер.

В) Европейският ренесанс и Българското възраждане не съвпадат хронологически и имат различен характер.

Г) Европейският ренесанс и Българското възраждане съвпадат хронологически, но имат различен характер.

3. Отбележете **НЕВЯРНОТО** твърдение.

А) Основните извори, използвани от Паисий Хилендарски, са трудовете на Мавро Орбини и Цезар Бароний.

Б) По жанр творбата на Паисий Хилендарски е историческо съчинение с авторов коментар.

В) „История славянобългарска“ е написана в Станимака (днешен Асеновград).

Г) В „История славянобългарска“ има елементи на летопис, хроника и публицистика.

4. Отбележете вярното твърдение.

А) В произведението на Паисий Хилендарски не се споменават заслугите на Кирил и Методий за българите.

Б) Послесловието на „История славянобългарска“ е озаглавено „Ползата от историята“.

В) „История славянобългарска“ не сравнява българите с други народности.

Г) В предисловието на „История славянобългарска“ са поставени въпросите за чуждопоклонничеството и родоотстъпничеството.

5. **НЕ Е ВЯРНО**, че:

А) Петко Славейков е издавал вестник „Македония“

Б) Петко Славейков е издавал детско и женско списание

В) Петко Славейков е събирал и записвал фолклорни произведения

Г) Петко Славейков е редактор на вестник „Дума на българските емигранти“

6. Отбележете вярното твърдение.
- А) Гергана олицетворява Петко-Славейковия идеал за българка и общочовешкия идеал за достойно поведение.
- Б) Поемата няма епиграф.
- В) Творбата на Славейков не разработва фолклорни мотиви.
- Г) „Изворът на Белоногата“ е публикувана след смъртта на автора.
7. В стиховете ... *Гергана, кротко агненце, / кат бисер между мъниста / тя била между момите...* откриваме:
- А) епитет и сравнение   Б) хипербола и олицетворение
- В) епитет и олицетворение   Г) сравнение и хипербола
8. Родното място на Христо Ботев е:
- А) Карлово   Б) Сопот
- В) Калофер   Г) Банско
9. За укрепването на Ботевата дарба на публицист важна роля има сътрудничеството с:
- А) Илия Блъсков   Б) Константин Фотинов
- В) Петко Славейков   Г) Любен Каравелов
10. Отбележете **НЕВЯРНОТО** твърдение.
- А) Ботев издава хумористичните вестници „Будилник“ и „Шутош“.
- Б) Ботев е работил като учител.
- В) Приживе Ботев е издал книга със стихове съвместно със Стефан Стамболов.
- Г) Ботев загива през 1876 година.
11. Отбележете излишното според логиката на изреждане.
- А) „Наместо програма“   Б) „Народът. Вчера, днес и утре“
- В) „Странник“   Г) „Знаеш ли ти кои сме?“
12. По жанр „Политическа зима“ е:
- А) фейлетон   Б) статия
- В) дописка   Г) очерк
13. Главният герой от „Политическа зима“ е уедрен тип, който носи чертите на:
- А) духовния еснаф, лишен от воля за съпротива
- Б) чорбаджията изедник
- В) революционно настроения патриот
- Г) възрожденския интелегент

14. Полемично-сатирична творба със саркастични елементи, насочена против обществена група или отделна личност, отличаваща се със злободневност, краткост и остър език, се нарича:

- А) поема
- Б) памфлет
- В) повест
- Г) статия

15. Отбележете **НЕВЯРНОТО** твърдение.

- А) Творбата „Смешен плач“ е написана по конкретен повод.
- Б) В заглавието на „Смешен плач“ е заложен оксиморон.
- В) „Смешен плач“ изобличава българската журналистика, а възхвалява европейската.
- Г) „Смешен плач“ изобличава изкривените разбирания за хуманни ценности.

16. В коя от изброените Ботеви творби се среща мотивът за позорното мълчание на роба?

- А) „Елегия“
- Б) „Майце си“
- В) „Хаджи Димитър“
- Г) „Обесването на Васил Левски“

17. Гротесковата деформация в картината на света свързва Ботевите творби:

- А) „Смешен плач“ и „Обесването на Васил Левски“
- Б) „Хаджи Димитър“ и „Майце си“
- В) „Странник“ и „До моето първо либе“
- Г) „Елегия“ и „Политическа зима“

18. В композицията на коя от изброените Ботеви творби е заложена антитеза?

- А) „До моето първо либе“
- Б) „Моята молитва“
- В) „Странник“
- Г) „Обесването на Васил Левски“

19. Коя от творбите представя образа на революцията в романтичен план?

- А) „Майце си“
- Б) „До моето първо либе“
- В) „Моята молитва“
- Г) „Странник“

20. Измама, лъжа, лицемерие; разминаване между думи и дела е значението на:

- А) демагогия
- Б) демокрация
- В) демонстрация
- Г) демография

ГОДИШЕН

1. Отбележете излишното име.
А) Монтезкьо
Б) Русо
В) Волтер
Г) Юго
2. Като залог за свободната изява на личността дейците на Просвещението виждат:
А) знанието
Б) общественото положение
В) произхода
Г) самотата
3. Противопоставянето между идеал и действителност, минало и настояще, светлина и тъмнина, ден и нощ е характерно за:
А) Античността
Б) Средновековието
В) Просвещението
Г) Романтизма
4. В стихотворението „Паметник“ лирическият герой изповядва: *И паметта за мен в народа ще е свята – / че с лирата си светли чувства будех аз, / че в моя век жесток възславих свободата, / за падналите вдигнах глас.* Авторът на тази творба е: _____
5. Форма на авторска реч при епическите и лиро-епическите произведения, чрез която авторът се отклонява от основната сюжетна линия, за да коментира или да даде оценка на факти, несвързани пряко с действието, се нарича:
А) оксиморон
Б) лирическо отстъпление
В) послеслов
Г) предговор
6. Мотивите за пътя като бягство от света, за самотничеството и затварянето в себе си, мировата скръб са характерни за изкуството на:
А) Просвещението
Б) Романтизма
В) социалния реализъм
Г) авангардизма

7. Като сатиричен роман може да се определи:

- А) „Робинзон Крузо“
- Б) „Пътешествията на Гъливер“
- В) „Мадам Бовари“
- Г) „Евгений Онегин“

8. Метод на художествено изображение, за който е водещ принципът на вярното и точното пресъздаване на действителността, а вътрешната обусловеност и мотивация в поведението на героите са предопределени от индивидуалните им психологически особености и от оформящата ги среда, се нарича _____ (попълнете липсващото).

9. Представители на френския социален реализъм от XIX век са:

- А) Стендал, Балзак, Флобер
- Б) Дикенс, Стендал, Флобер
- В) Балзак, Такъри, Стендал
- Г) Достоевски, Флобер, Балзак

10. С коя дума може да се замени ИМПРЕСИЯ?

- А) спомен
- Б) впечатление
- В) намеса
- Г) отегчение

11. Посочете вярното значение на думата СВЕТСКИ.

- А) световен, който засяга всички
- Б) който не е черковно-религиозен
- В) светъл, излъчващ сияние
- Г) модерен, аристократичен

12. Паисий Хилендарски създава „История славянобългарска“ през:

- А) 1676 г.
- Б) 1724 г.
- В) 1762 г.
- Г) 1876 г.

13. В кой от предложените цитати от „Изворът на Белоногата“ НЯМА етимологична фигура?

- А) *Жално въздъхна Гергана, / умилно дума продума...*
- Б) *... аз съм се клепа, заклепа / и клетвата ми вярна е...*
- В) *Откакто съм се родила, / все тъй съм расла, порасла...*
- Г) *... аз с бели менци ще дойда / за прясна вода студена...*

14. По жанр творбата „Изворът на Белоногата“ е:

- А) повест
- Б) стихотворение
- В) поема
- Г) роман в стихове

15. Образите на юнака, робините, вълка, слънцето, Балкана, орлицата се срещат в творбата на Ботев:

- А) „Обесването на Васил Левски“
- Б) „Странник“
- В) „Борба“
- Г) „Хаджи Димитър“

16. Посочете заглавия на две Ботеви стихотворения, вдъхновени от подвига на действителни исторически личности _____

---

17. По жанр Ботевото произведение „Смешен плач“ е:

- А) репортаж
- Б) дописка
- В) статия памфлет
- Г) биографичен очерк

18. Стиховете *Подкрепи и мен ръката, / та кога въстане робът, / в редовете на борбата / да си найда и аз гробът!* са от:

- А) „Майце си“
- Б) „Към братя си“
- В) „На прощаване“
- Г) „Моята молитва“

19. В кой от жанровете **НЕ Е** работил Христо Ботев?

- А) елегия
- Б) балада
- В) пейзажна лирика
- Г) фейлетон

20. Какво свързва произведенията „Евгений Онегин“ на Александър Пушкин, „Изворът на Белоногата“ на Петко Славейков и „Моята молитва“ на Христо Ботев?

- А) Разработват темата за града и селото и са написани в стихотворна реч.
- Б) Създадени са в едно и също десетилетие и засягат проблема за любовта.
- В) Написани са в мерена реч и авторите им използват епиграф.
- Г) Разработват фолклорни мотиви и са от един и същ жанр.

ОТГОВОРИ НА ТЕСТОВЕТЕ

ПЪРВИ РАЗДЕЛ

1. „Робинзон Крузо“; 2. сатира; 3. кулата; 4. Просвещението; 5. А – 2, Б – 4, В – 1, Г – 3; 6. В; 7. Романтизма; 8. Оноре дьо Балзак; 9. Б; 10. Г; 11. А; 12. А; 13. Б; 14. В; 15. А; 16. Пол Верлен; 17. типични; 18. А; 19. В; 20. модернизма.

ВТОРИ РАЗДЕЛ

1. В; 2. В; 3. В; 4. Г; 5. Г; 6. А; 7. А; 8. В; 9. Г; 10. А; 11. В; 12. А; 13. А; 14. Б; 15. В; 16. А; 17. Г; 18. Б; 19. Б; 20. А.

ГОДИШЕН

1. Г; 2. А; 3. Г; 4. Пушкин; 5. Б; 6. Б; 7. Б; 8. Реализъм; 9. А; 10. Б; 11. Б; 12. В; 13. Г; 14. В; 15. Г; 16. „Хаджи Димитър“, „Обесването на Васил Левски“; 17. В; 18. Г; 19. В; 20. В.

проф. д.ф.н. *Клео Стефанова Протохристова*
доц. д-р *Светла Кирилова Черпокова*
доц. д-р *Аделина Любомирова Странджева*
гл. ас. д-р *Екатерина Иванова Петкова*

**КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ ПО ЛИТЕРАТУРА
за 9. клас**

Редактор *Чавдар Ценов*
Графичен дизайн и корица *Владимир Минчев*
Коректор *Румяна Стефанова*

Българска. Издание първо, 2018 г.
Формат 70×100/16. Печатни коли 5,5

Издателска къща „Анубис“ ООД
1574 София, ул. „Никола Тесла“ № 5, BSR 2, ет. 4
тел.: 02/944 35 03, 02/944 16 43
e-mail: ik.anubis@anubis.bg, www.anubis.bg

ISBN 978-619-215-286-4

9 786192 152864